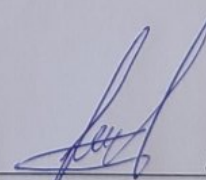
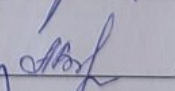

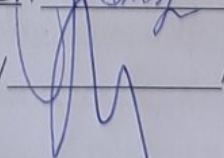
Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

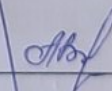
ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПISKA

до кваліфікаційної (випускної) роботи бакалавра
за спеціальністю 281 «Публічне управління та адміністрування»
на тему: Формування економічної та фінансової системи функціонування
територіальної громади

Виконав: студент групи ПУА-21 Молчанова Ю.С. / /

Керівник роботи: к.е.н., доцент Адамовська В.С. / /

Нормоконтролер д.е.н., професор Іщенко М.І. / /

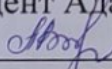
Завідувача кафедри, к.е.н, доцент Адамовська В.С. / /

Кривий Ріг
2025 р.

Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління
Ступінь вищої освіти: бакалавр
Галузь знань 28 «Публічне управління та адміністрування»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри МООПУ
к.е.н, доцент Адамовська В.С.

«20» лютого 2025 р.

ЗАВДАННЯ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу здобувача вищої освіти

Молчанової Юлії Сергіївни
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: «Формування економічної та фінансової системи функціонування територіальної громади»

керівник роботи Адамовська В.С., к.е.н., доцент
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджена наказом по університету від «20» лютого 2025 р. № 131С

2. Термін здачі студентом закінченої роботи: «16» червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: чинні законодавчі акти України, монографії, матеріали з періодичних видань з питань державної політики щодо формування та впровадження інноваційних методів.

4. Зміст кваліфікаційної (випускної) роботи (назви розділів):

Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

Розділ 2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД(НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЗЬКОЇ ГРОМАДИ)

5. Перелік графічного матеріалу: 3 таблиці, 10 рисунків, 70 джерел.

6. Консультанти з роботи із зазначенням розділів, що їх стосуються:

Розділ	Консультант	Підпис, дата	
		Завдання видав	Завдання прийняв
Розділ 1	Адамівська В.С.	18.04.	18.05.
Розділ 2	Адамівська В.С.	18.05.	22.05.

7. Календарний план виконання роботи:

№	Назва етапів випускної роботи	Термін виконання етапів роботи	Примітки
1	Співбесіда зі студентом по тематиці роботи, видача переліку рекомендованої нормативної, інструктивної бази та учбової літератури	22.02.2025	виконано
2	Збір матеріалів до кваліфікаційної (випускної) роботи	23.02.2025-09.03.2025	виконано
3	Групування та аналіз зібраного матеріалу, уточнення завдань кваліфікаційної (випускної) роботи	14.03.2025-16.04.2025	виконано
4	Підготовка I розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	18.04.2025-18.05.2025	виконано
5	Підготовка II розділу кваліфікаційної (випускної) роботи та подання його керівнику	18.05.2025-22.05.2025	виконано
6	Підготовка вступу, висновків, реферату, ілюстративного матеріалу, тощо	24.05.2025-01.06.2025	виконано
7	Перевірка роботи керівником та доопрацювання	03.06.2025	виконано
8	Отримання відгуку керівника	04.06.2025	виконано
9	Попередній захист роботи	05.06.2025	виконано
10	Захист роботи в ЕК	25.06.2025	

Дата видачі завдання «20» лютого 2025 р.

Студент Молчанова Ю.С.

Керівник к.е.н., доцент Адамівська В.С.

Міністерство освіти і науки України
Криворізький національний університет
Факультет економіки та управління бізнесом
Кафедра маркетингу, обліку, оподаткування та публічного управління

РЕФЕРАТ

на кваліфікаційну (бакалаврську) роботу на тему:
«Формування економічної та фінансової системи функціонування
територіальної громади»

86 сторінок, 3 таблиці, 10 рисунків, 70 джерел, 2 додатки.

Мета дослідження: дослідити економічний та фінансовий потенціал територіальної громади Кривого Рогу та виділити перспективи у формуванні економічної та фінансової стабільності громад.

Завдання дослідження: розглянути теоретичні засади формування економічної та фінансової системи територіальної громади; провести аналіз нормативно-правових актів щодо економічної та фінансової діяльності громад в Україні; виконати критичний аналіз наукових підходів до формування економічної самодостатності територіальних громад; проаналізувати стан розвитку економічної інфраструктури територіальних громад; здійснити аналіз джерел доходів та витрат місцевих бюджетів; виділити проблеми та висвітлити основні перспективи у формуванні економічної та фінансової стабільності громад.

Об'єкт дослідження: процеси функціонування та розвитку територіальних громад в умовах децентралізації.

Предмет дослідження: економічні та фінансові механізми формування і забезпечення сталого функціонування системи територіальної громади.

Результати дослідження: розглянуто теоретичні засади формування економічної та фінансової системи територіальної громади; проаналізовано нормативно-правові акти щодо економічної та фінансової діяльності громад в Україні; виконано критичний аналіз наукових підходів до формування економічної самодостатності громад; здійснено аналіз стану економічної інфраструктури територіальних громад; проведено аналіз джерел доходів та витрат місцевих бюджетів; виділено ключові проблеми та окреслено перспективи забезпечення економічної та фінансової стабільності громад в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: ТЕРИТОРІАЛЬНА ГРОМАДА, ЕКОНОМІЧНА СИСТЕМА, ФІНАНSOVA СИСТЕМА, РОЗВИТОК, КРИВОРІЗЬКА ГРОМАДА.

ЗМІСТ

ЗАВДАННЯ НА РОБОТУ	2
РЕФЕРАТ	4
ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ	6
ВСТУП	7
1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	9
1.1 Сутність та складові економічної та фінансової системи територіальної громади	9
1.2 Нормативно-правове регулювання економічної та фінансової діяльності громад в Україні	25
1.3 Аналіз наукових підходів до формування економічної та фінансової самодостатності територіальних громад	32
2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЗЬКОЇ ГРОМАДИ)	46
2.1 Загальна характеристика територіальної громади м. Кривий Ріг	46
2.2 Економічний потенціал Криворізької міської територіальної громади та фінансово-бюджетна система	52
2.3 Проблеми та основні перспективи у формуванні економічної та фінансової стабільності громад	63
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	76
ДОДАТКИ	84

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СИМВОЛІВ, ОДИНИЦЬ, СКОРОЧЕНЬ
І ТЕРМІНІВ

1. ІІ – штучний інтелект;
2. ЗУ – закон України;
3. КУ – Конституція України;
4. КМУ – Кабінет Міністрів України;
5. ЄС – Європейський Союз;
6. ОВВ – органи виконавчої влади;
7. ОДВ – органи державної влади;
8. ОМС – органи місцевого самоврядування;
9. МС – місцеве самоврядування;
10. див. – дивіться;
11. дод. – додаток;
12. р. – рік;
13. рис. – рисунок;
14. с. – сторінка;
15. ст. – стаття;
16. табл. – таблиця;
17. ВРУ – Верховна Рада України;
18. ЖКГ – житлово-комунальне господарство;
19. ТГ – територіальна громада;
20. ВПО – внутрішньо переміщена особа.

ВСТУП

Сутність економічної та фінансової системи територіальної громади в сучасних умовах України набуває особливої актуальності. Економічне забезпечення та створення сприятливих умов для відновлення і подальшого зростання є критично важливими, особливо з огляду на нові виклики, що постають перед фінансово-ресурсною спроможністю громад.

Подолання інерційності в накопиченні фінансових надходжень до місцевих бюджетів вимагає адаптованої системи управління та міцного економічного підґрунтя території. Економічне зростання громад потребує удосконалення методів управління, що сприятиме підвищенню їхньої ролі як складової регіонального розвитку.

Забезпеченість економічними ресурсами є ключовою передумовою соціально-економічного розвитку громади, підвищення рівня та якості життя населення, а також доступності публічних послуг.

Дослідження проблем вивчення проводились багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, в числі яких: Н. Смелзер, Р. Уоррен, Д. Хіллер, Р. Шаффер та вітчизняні: О. Ю. Бобровська, І. І. Бодрова, Т. Г. Бондарук, Сахно та багато інших.

Завдання:

- розглянути теоретичні засади формування економічної та фінансової системи територіальної громади;
- провести аналіз нормативно-правових актів щодо економічної та фінансової діяльності громад в Україні;
- виконати критичний аналіз наукових підходів до формування економічної самодостатності територіальних громад;
- проаналізувати стан розвитку економічної інфраструктури територіальних громад;
- здійснити аналіз джерел доходів та витрат місцевих бюджетів;
- виділити проблеми та висвітлити основні перспективи у

формуванні економічної та фінансової стабільності громад.

Об'єктом дослідження є процеси функціонування та розвитку територіальних громад в умовах децентралізації, а саме Криворізької територіальної громади.

Предметом дослідження є економічні та фінансові механізми формування і забезпечення сталого функціонування системи Криворізької територіальної громади.

Для завдань та досягнення мети дослідження було використано наукові методи: узагальнення та порівняння, аргументація, класифікація, системний підхід, структурно-логічний і дескриптивний аналіз, ретроспективний аналіз, дедукція.

Дослідження виконано на основі нормативно-правових актів, наукових статей, монографій, матеріалів наукових конференцій, веб-сайтів, тощо.

1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1 Сутність та складові економічної та фінансової системи територіальної громади

Європейський досвід та прогресивні моделі управління адміністративно-територіальними одиницями відіграли важливу роль у трансформації територіальної організації влади в Україні. Реформа децентралізації, що активно впроваджується з 2014 року, визнається однією з найважливіших і найуспішніших реформ у державі. В її основу покладено передові стандарти суспільних відносин та принципи Європейської хартії місцевого самоврядування.

В умовах децентралізації зростає значущість економічного розвитку територіальних громад (далі – ТГ) як базових елементів адміністративно-територіального устрою для загального зростання регіонів України. Висока залежність розвитку регіонів від економічної спроможності ТГ становить важливий виклик національного масштабу. Подолання цього виклику та забезпечення подальшого сталого розвитку неможливе без надійного ресурсного забезпечення територій. Ключовим аспектом тут є формування міцної економічної основи ТГ, що є визначальним чинником розвитку регіону.

У цьому контексті особливої ваги набуває розуміння сутності та складових економічної та фінансової системи ТГ, включаючи джерела доходів, механізми управління фінансами, інвестиційну привабливість та стратегічне економічне планування. Ефективне функціонування цієї системи є запорукою самодостатності та прогресу кожної ТГ та, як наслідок, сталого розвитку всієї держави.

Наразі пропонуємо занурення в одну з ключових основ життєдіяльності будь-якої ТГ – її економічну систему. Саме вона є фундаментом для соціального розвитку, добробуту мешканців та стійкості місцевого

самоврядування (далі – МС). Розуміння сутності та складових цієї системи є критично важливим для ефективного управління, стратегічного планування та залучення інвестицій на місцевому рівні.

Стан соціально-економічного розвитку громади прямо впливає на добробут її мешканців, а також на ефективність реалізації загальнодержавної регіональної політики.

У сучасних умовах саме місцева публічна влада відіграє ключову роль у формуванні умов для раціонального використання внутрішнього потенціалу громади. До таких умов належать [21]:

- розвиток малого і середнього бізнесу;
- створення сприятливого інвестиційного клімату;
- стимулювання зайнятості населення;
- модернізація інфраструктури та комунальних послуг.

Ці чинники є основними складовими економічної системи громади, яка має бути гнучкою, інноваційною та відкритою до партнерства.

Інтенсивні євроінтеграційні процеси стали чинником формування нової економічної та фінансової основи функціонування ТГ в Україні. Починаючи з 2015 року, у межах реформи децентралізації, було впроваджено стратегічні підходи до забезпечення макроекономічної стабільності на місцевому рівні. Основним інструментом змін стала фіскальна децентралізація, яка сприяла перерозподілу фінансових ресурсів на користь ТГ, зміцнюючи їх фінансову автономію [21].

Реформа МС та нова модель територіальної організації влади створили передумови для посилення економічного потенціалу громад, розширення джерел наповнення місцевих бюджетів, підвищення ефективності управління ресурсами, залучення інвестицій і планування сталого розвитку.

На рис. 1.1 представлено розподіл кількості адміністративно-територіальних одиниць базового рівня (ТГ) за регіонами України, що дозволяє оцінити масштаби та особливості їхньої економічної присутності у межах країни.

Рис.1.1 – Адміністративно-територіальні одиниці базового рівня ТГ України

Джерело: [21] на основі [40].

На рисунку подано кількість територіальних громад у розрізі регіонів України (без урахування тимчасово окупованої території АР Крим). Загальна кількість громад становить 1470, що свідчить про завершення процесу децентралізації на етапі формування базового рівня місцевого самоврядування.

Регіони з найбільшою кількістю ТГ, такі як Львівська (73), Житомирська (66), Хмельницька (60), Дніпропетровська (86), можуть мати ширшу мережу економічно активних локальних одиниць, що здатні формувати розгалужену інфраструктуру управління місцевим розвитком. Висока кількість громад у цих областях потенційно забезпечує більш гнучкий розподіл ресурсів, розвиток підприємництва, аграрного виробництва та сфери послуг на місцях.

Водночас регіони з меншою кількістю громад, наприклад Луганська (37), Донецька (46), Херсонська (49), можуть мати консолідованішу адміністративну структуру, однак це також може свідчити про меншу

щільність населення, нижчу економічну активність або специфічні умови безпеки.

Загалом, кількість ТГ впливає на економічну систему регіону через формування локальних бюджетів, управління комунальним майном, планування розвитку територій та залучення інвестицій. Більша кількість громад — за умови їхньої спроможності — створює передумови для конкуренції в межах регіону, активного залучення ресурсів та розбудови економічної самодостатності на місцевому рівні.

У сучасних умовах розвиток регіонів здійснюється відповідно до ключового планувального документа — «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», яка визначає пріоритетні напрями економічного зростання через ефективне використання внутрішнього потенціалу територій [51].

Успішний досвід муніципального управління в європейських країнах став важливим імпульсом для трансформації адміністративно-територіального устрою та системи влади в Україні. Поступове зміцнення місцевої демократії призвело до зміни ролі ТГ: з пасивного об'єкта управління вона перетворилася на активного суб'єкта, що виконує ключові функції та реалізує повноваження на місцевому рівні [21].

Ефективність діяльності місцевої влади, її орієнтація на потреби громади та створення умов для розвитку напряму впливають на активність суб'єктів господарювання в межах території. Саме ці суб'єкти є основним рушієм економічного зростання громад. Покращення економічних показників, у свою чергу, позитивно впливає на соціальний рівень життя, забезпечення прав, інтересів і потреб місцевого населення.

У межах соціально-економічного простору держави зміцнення позицій ТГ як гаранта сталого розвитку та життєзабезпечення території зумовлює потребу зосередити увагу на двох ключових напрямках:

– теоретичному осмисленні сутності поняття «територіальна громада» (див. табл. 1.1);

– переосмисленні її ролі й функцій у регіональній економіці в умовах децентралізації.

Таблиця 1.1 – Дефініції поняття територіальна громада

Джерело, науковець, сайт	Визначення поняття «територіальна громада»
Бобровська О. Ю., Шумік І. В. [10, с. 84]	соціальна спільнота, яка проживає на одній території, має спільні соціальні потреби й інтереси, здатні свідомо і активно виражати спільну волю й об'єднувати зусилля у вирішенні місцевих справ шляхом виконання самоврядних функцій у різних сферах власної життєдіяльності через реалізацію економічної і соціальної правосуб'єктності».
Кулакова Є. В. [35, с. 46]	сукупність фізичних осіб (громадян України, осіб без громадянства, іноземців), пов'язаних спільною територією постійного проживання (в селі, селищі, місті), які мають спільні соціально-культурні, економічні, професійні інтереси, а також мають право здійснювати місцеве самоврядування безпосередньо або через створені нею органи та мають можливість діяти на корпоративній основі для вирішення місцевих проблем».
Енциклопедія сучасної України [9]	сукупність жителів, об'єднаних постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох населених пунктів, що мають єдиний адміністративний центр.
Вікіпедія [69]	первинна (базова) адміністративно-територіальна одиниця місцевого самоврядування України.
ЗУ «Про місцеве самоврядування» [54]	жителі, об'єднані постійним проживанням у межах села, селища, міста, що є самостійними адміністративно-територіальними одиницями, або добровільне об'єднання жителів кількох сіл, селищ, міст, що мають єдиний адміністративний центр.
Ст. 140 Конституції України [31]	жителі села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста.
Сенчугова, Ярошенко, Красноносова, Михайленко [63]	територіально-інтеграційної ознаки, що передбачає прив'язування цієї категорії до певної природної територіальної одиниці з урахуванням історичних, природно-географічних, демографічних, організаційних, економічних, соціальних та інших особливостей формування, у межах якої жителі об'єднуються для спільного функціонування, а також через установлення соціально-економічних зв'язків і взаємодії між членами громади на основі спільних інтересів

Таблиця ілюструє різноманітні підходи до визначення поняття «територіальна громада», які представлені в наукових джерелах, енциклопедіях, законодавчих актах та інтернет-ресурсах. Усі трактування

відображають багатогранність цього явища, підкреслюючи як його правовий, так і соціально-економічний характер.

Спільні ознаки в усіх визначеннях:

- постійне проживання на одній території (село, селище, місто або об'єднання кількох таких населених пунктів).
- спільність інтересів, потреб і цілей.
- наявність єдиного адміністративного центру (особливо у випадку добровільного об'єднання).
- визнання територіальної громади суб'єктом місцевого самоврядування, який має право приймати рішення і вирішувати місцеві проблеми.

Різні акценти в джерелах: наукові джерела (Бобровська, Шумік, Кулакова) акцентують увагу на громадянській активності, можливості членів громади діяти через ОМС, спільні соціокультурні, економічні та професійні інтереси. Енциклопедичні та законодавчі джерела (Енциклопедія сучасної України, ЗУ «Про МС») подають формалізоване визначення, підкреслюючи адміністративно-територіальний аспект і легітимність утворення громади. Конституція України та Вікіпедія виділяють первинність громади як суб'єкта МС, а також варіативність форм її об'єднання. А Сенчукова та ін. звертають увагу на територіально-інтеграційні ознаки та історико-культурні чинники, що сприяють утворенню громади.

Поняття «територіальна громада» трактується як багатокomпонентне утворення, яке має:

- територіальну основу (локальність проживання),
- соціальну єдність (інтереси, цінності, цілі),
- правову суб'єктність (участь у самоврядуванні),
- інституційне оформлення (через створення органів влади та наявність адміністративного центру).

Ці визначення свідчать про еволюцію розуміння ТГ — від спільноти мешканців до активного суб'єкта управління з економічними, соціальними та політичними функціями в межах децентралізованої державної системи.

На нашу думку, найбільш повним і узагальненим визначенням ТГ є визначення Сахно: «територіальна громада – географічно визначена територія, частина регіону, яка має правовий статус, місцеві органи публічного управління, муніципальну власність, ресурсне забезпечення, соціальну взаємодію, є представником місцевого громадянства, здійснює функції управління та контролю з метою забезпечення спроможності, життєздатності, економічного та соціального розвитку місцевості та складається з фізичних осіб – суб'єктів права зі спільними інтересами місцевого значення.» [21].

Розглянемо ознаки ТГ за Мішиною, до них належать такі [39]:

- їхня територія завжди збігається з межами населеного пункту або кількох населених пунктів;
- між членами ТГ існують відносно стійкі прямі соціальні зв'язки, що виникають із приводу проживання на відповідній території;
- члени ТГ – це фізичні особи (громадяни України, іноземні громадяни, особи без громадянства), які постійно проживають у відповідному населеному пункті.

На думку європейського дослідника К. Іонассена, ТГ характеризується низкою ключових ознак, серед яких: наявність певної території та населення, взаємодія окремих структурних елементів через розподіл праці, відчуття спільності й самостійності, об'єднання зусиль для розв'язання місцевих проблем, а також спільні культурні та соціальні норми, що консолідують діяльність мешканців [5, с. 20–21].

На противагу, Баймуратов визначив інші ознаки громади (див. рис.1.2).

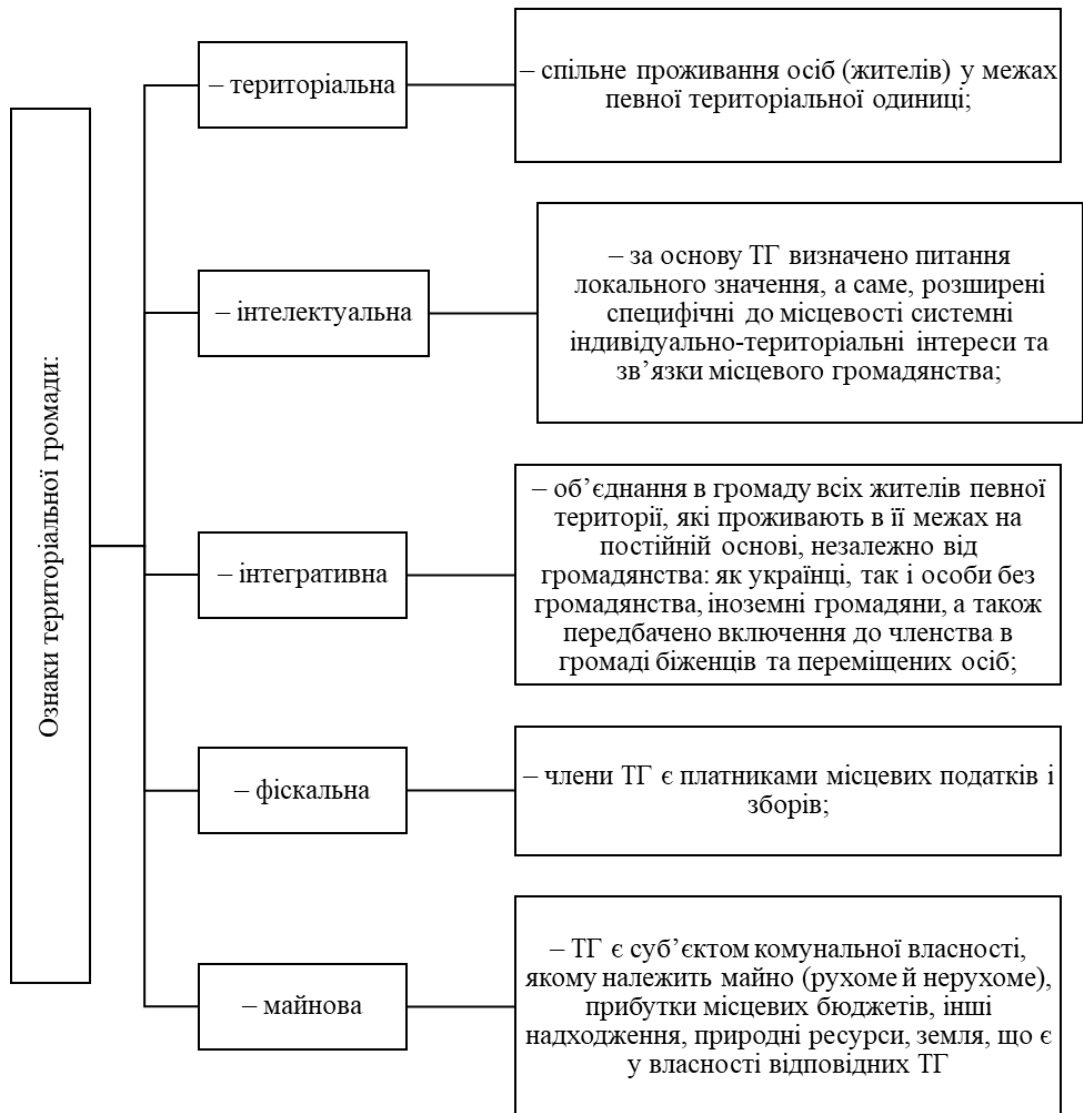

Рис.1.2 – Ознаки громади за Баймуратовим

Джерело: сформовано самостійно на основі [61]

На думку авторів [21], найбільш вичерпним розумінням ознак ТГ є комплексний підхід, який включає такі аспекти: її створення та діяльність як адміністративно-територіальної одиниці згідно з державним законодавством; її інтеграція в регіональну систему через внутрішні та зовнішні зв'язки; наявність власних органів управління та ресурсів; здатність до самостійного стратегічного планування та забезпечення власної стійкості; а також постійне поліпшення соціальної, економічної, культурної та екологічної взаємодії, що прямо впливає на рівень комфорту проживання на її території.

Аналіз широких повноважних можливостей ТГ у царині публічного управління місцевим розвитком дозволяє охарактеризувати особливості територіальної громади з позиції права, виділяючи ряд ознак (див. рис. 1.3)

Ряд особливостей територіальних громад з позиції права

- правова ознака – функціонал юридичної особи з можливістю реалізації цивільно-правових відносин;
- господарська ознака – проведення господарських операцій, реалізація майнових прав, процесуальних зобов'язань, задоволення спільних потреб;
- бізнесова ознака – організація роботи бізнес-структур різних типів, можливість участі в статутних фондах, отримання доходів від дивідендів;
- бюджетна ознака – формування бюджету громади, створення та використання цільових фондів різних видів;
- цивільна ознака – створення системи громадських послуг для забезпечення всіх членів громади;
- фінансова ознака – здійснення фінансово-кредитної, банківської, фондової діяльності;
- майнова ознака – володіння, управління, розпорядження майном комунальної власності громади.

Рис.1.3 – Ряд особливостей ТГ з позиції права

Джерело: сформовано самостійно за [66]

Перехід до МС яскраво ілюструє розвиток європейської моделі територіального управління. Цей процес не був статичним: він включав різні методичні підходи, які послідовно змінювалися відповідно до мінливих внутрішніх та зовнішніх факторів — економічних, соціальних, екологічних, територіальних та інших, характерних для різних історичних періодів.

Спочатку акцент робився на наданні допомоги територіям, що перебували в кризовому стані. Проте з часом ця стратегія еволюціонувала. З'явилося розуміння доцільності реалізації принципів міжрегіонального перерозподілу факторів економічного зростання. Метою такого підходу стало досягнення збалансованого територіального розвитку та створення так званих полюсів зростання. Зрештою, це призвело до необхідності реформування адміністративно-територіального устрою країн, орієнтованого на максимальне використання внутрішнього потенціалу кожної окремої території.

Особливістю сучасного періоду є територіальний саморозвиток з урахуванням інтересів територій і покладання відповідальності за власний розвиток на місцеву владу [7].

Систему функцій ТГ складають [39]:

- об'єктні функції ТГ: політичні, економічні, соціальні, культурні та екологічні. Залежно від сфери реалізації цих функцій їх можна поділяти на внутрішні і зовнішні об'єктні функції (зокрема, зовнішньополітичні, зовнішньоекономічні тощо);
- суб'єктні (територіальні) функції: функції ТГ села і селища; функції ТГ міст і територіальних громад районів у містах; функції ТГ міст обласного підпорядкування, міст Київ та Севастополь;
- технологічні функції: інформаційна, планування і програмування розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, нормотворча, територіальна, бюджетно-фінансова, матеріально-технічна функція та функція соціального контролю.

Рівень економічного розвитку ТГ значною мірою визначається її економічною забезпеченістю, що також впливає на загальні економічні показники регіону. Ключову роль у цьому відіграють природно-ресурсний та трудо-ресурсний потенціал, виступаючи продуктивними силами економічного зростання. До вагомих факторів, що безпосередньо стимулюють економіку ТГ, належать: географічне розташування, галузева спеціалізація, доступність

природних ресурсів, функціонування ефективних бізнес-структур та наявність трудового потенціалу, що забезпечує зайнятість у межах громади. Розвиненість соціальної інфраструктури території, що включає заклади охорони здоров'я, освіти, культури, соціального захисту, ЦНАПи, сферу побутового обслуговування, ЖКГ, торгівлю та громадський транспорт, є індикатором ефективності її економічного зростання. Однак, реалізація місцевих ініціатив стикається з певними проблемами, такими як недосконалість управлінських механізмів, фінансові труднощі або виснаження місцевих ресурсів, що зумовлює необхідність оптимізації, залучення додаткових зовнішніх інвестицій, а також стимулювання технологічного оновлення та інновацій.

Заохочення економічного зростання та забезпечення суспільних благ для місцевої громади вимагає обдуманого формування стратегії та методів управління наявними ресурсами території з урахуванням майбутніх можливостей.

Розглянемо складові економічної системи ТГ (див. рис. 1.4).

Якщо нормативно-правову частину ми розглянемо в наступному розділі дипломної роботи, пропонуємо приділити увагу саме економічній складовій.

Цей блок охоплює ключові складові, що формують економіку територіальної громади. Насамперед, йдеться про фінансове забезпечення, яке включає різноманітні джерела фінансових ресурсів. Основу становить місцевий бюджет — головний фінансовий план громади, що формується за рахунок надходжень від місцевих податків і зборів. Важливим елементом є також місцеве комунальне майно — активи, які перебувають у власності громади і можуть використовуватися для отримання прибутку. Додатковим джерелом виступає фінансова допомога з боку держави, зокрема субвенції, дотації та інші трансферти з державного бюджету. Економіку громади можуть підтримувати й міжнародні програми та проєкти, що передбачають надання грантів або фінансової допомоги. Окреме значення мають інвестиції бізнес-

структур України, які спрямовують приватний капітал у розвиток локальної економіки.

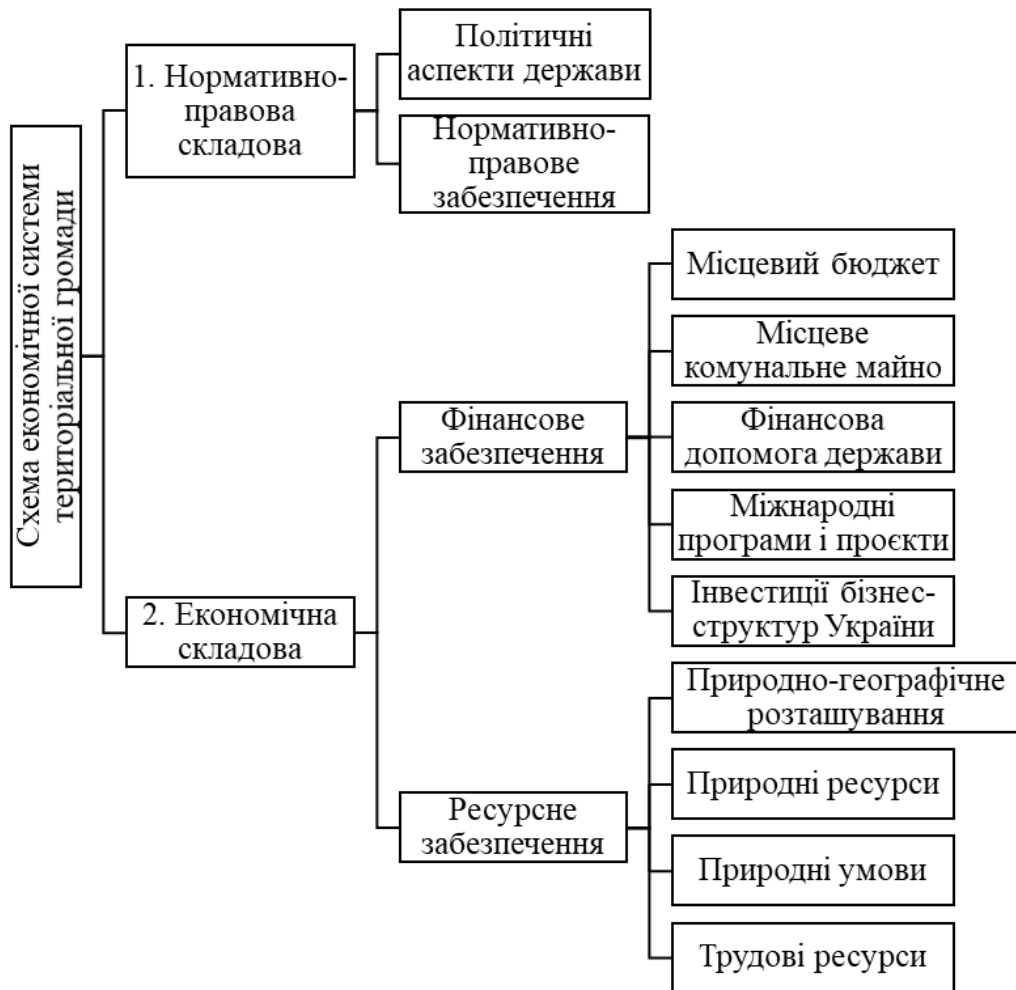

Рис. 1.4 – Схема складової економічної системи територіальної громади
Джерело: сформовано самостійно за [21]

Окрім фінансів, важливою складовою економіки громади є ресурсне забезпечення. Воно охоплює доступні ресурси, що використовуються для ведення економічної діяльності. Значну роль відіграє природно-географічне розташування громади, включно з кліматичними умовами, рельєфом місцевості та доступом до водних ресурсів. У структурі ресурсів важливе місце займають природні багатства — зокрема корисні копалини, лісові масиви, сільськогосподарські землі тощо. Загальний стан навколишнього природного середовища також впливає на розвиток економіки. Не менш важливими є трудові ресурси — населення працездатного віку, його

кваліфікаційний рівень, професійна структура та рівень зайнятості. Усі ці елементи у взаємозв'язку формують економічну спроможність територіальної громади.

Стан економічного забезпечення ТГ, які формують регіон, безпосередньо впливає на рівень його соціально-економічного розвитку. Ефективне функціонування та зростання громад ґрунтується на впровадженні результативних моделей організаційно-економічного планування, що враховують інтереси усіх зацікавлених сторін – місцевої влади, бізнесу та населення. Такий підхід забезпечує зміцнення фінансової бази місцевих бюджетів і створює сприятливі умови для сталого економічного ефекту.

Економічна спроможність ТГ виступає її ключовою конкурентною перевагою, яка формує економічну самодостатність, підвищує регіональну привабливість і сприяє інтеграції у загальнодержавний економічний простір. Для досягнення цього необхідно комплексно аналізувати механізми формування доходів місцевих бюджетів, посилювати інституційну спроможність громад і розробляти стратегії зміцнення їх економічного потенціалу. Це є пріоритетом ОМС та запорукою економічного зростання як громади, так і держави в цілому [21].

Місцеві фінанси, будучи складовою загальної фінансової системи та частиною державних фінансів, водночас виступають відносно незалежною системою економічних відносин. Їхня функція полягає у формуванні, розподілі та використанні фінансових ресурсів місцевих бюджетів для реалізації обов'язків і повноважень, спрямованих на підвищення добробуту громад у різних сферах. Ключовим фактором становлення та подальшого розвитку місцевих фінансів є їх децентралізація [70], яка стимулювала ТГ до об'єднання та створення спроможних громад шляхом переходу на прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом і отримання відповідного обсягу видаткових повноважень та ресурсного забезпечення на рівні міст обласного значення.

Фінансові можливості, необхідні для розв'язання місцевих проблем, є визначальним фактором розвитку території. Вагому частку доходів місцевих бюджетів становлять саме місцеві податки та збори.

Внаслідок реформи децентралізації відбулося законодавче перерозподілення владних повноважень, що зумовило покладання відповідальності за розвиток та економічне зростання територій на ОМС, які отримали нові інструменти для самостійного фінансового забезпечення та формування місцевих бюджетів.

Ефективність фінансової політики держави забезпечується державними органами через чіткий розподіл управлінських сфер та відповідальності. При цьому ОМС виступають ключовим суб'єктом фінансово-економічної політики ТГ. Водночас, суб'єкти господарювання та населення території є потенційними джерелами фінансових ресурсів, що генеруються через їхню економічну діяльність та взаємодію. У системі місцевих фінансів головним інструментом реалізації функцій громади є місцевий бюджет.

Характеризуючи фінансові інтереси ТГ, розглянемо ключові аспекти (рис.1.5).

Фінансова система громади базується на:

- місцевому бюджеті як основному фінансовому інструменті;
- доходах від податків і зборів, у тому числі податку на доходи фізичних осіб, єдиного податку, плати за землю тощо;
- державних трансфертах (субвенціях, дотаціях);
- власних надходженнях від комунальних підприємств та інших форм господарської діяльності.

Належна організація управління фінансовими ресурсами, прозоре планування та звітність, а також ефективне бюджетне управління дозволяють досягати високих показників у сфері якості життя, послуг, інфраструктури й загальної спроможності громади.

Отже, економічна та фінансова система територіальної громади є інтегрованим механізмом, життєво необхідним для забезпечення стабільного

функціонування місцевого самоврядування, ефективної реалізації стратегічних програм розвитку та підвищення добробуту всіх мешканців.

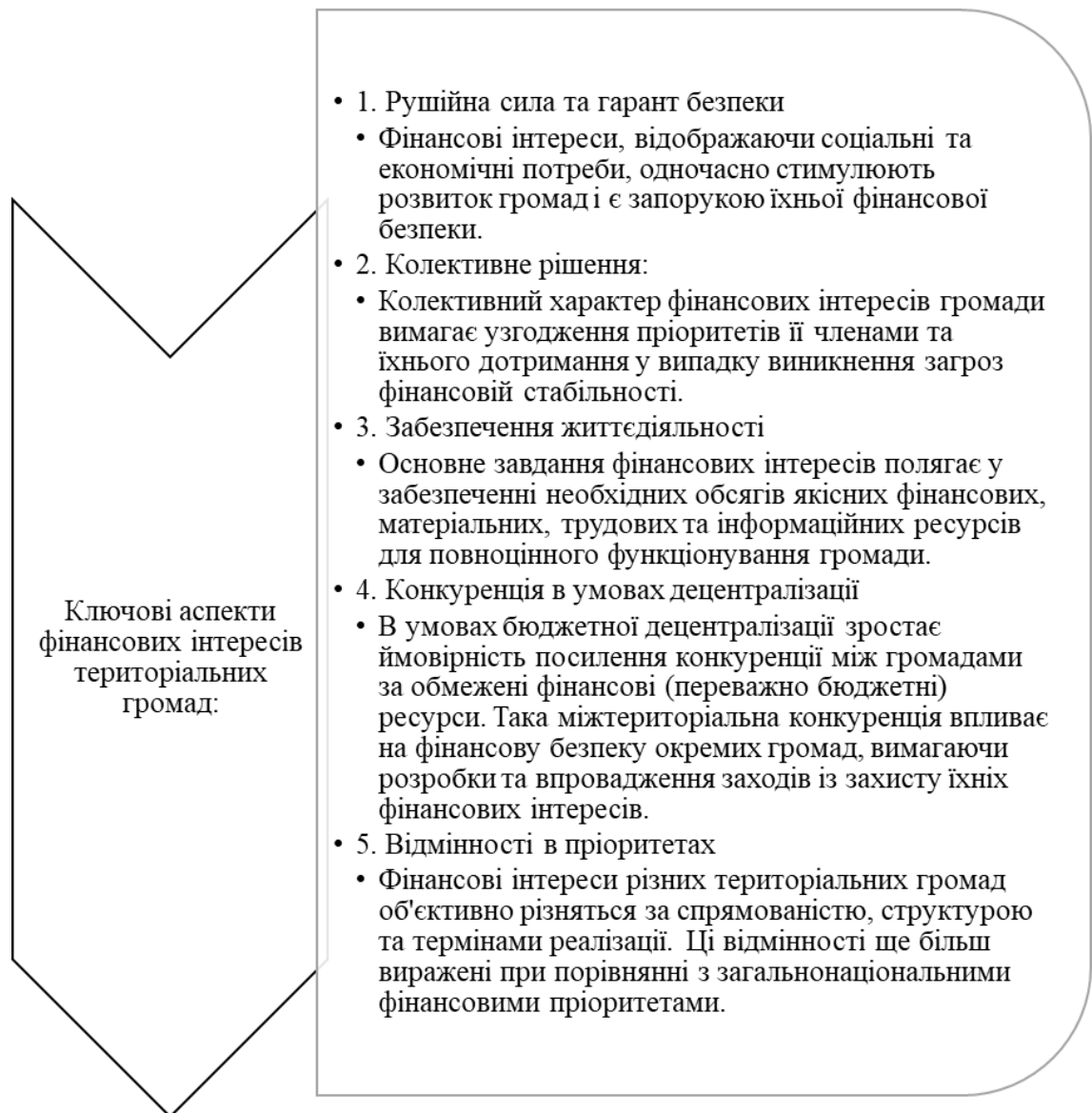

Рис. 1.5 – Ключові аспекти фінансових інтересів ТГ

Джерело: сформовано самостійно за [8].

Отже, економічна та фінансова система територіальної громади є інтегрованим механізмом, життєво необхідним для забезпечення стабільного функціонування місцевого самоврядування, ефективної реалізації стратегічних програм розвитку та підвищення добробуту всіх мешканців.

Брак достатнього фінансування територіальних громад та залежність місцевих бюджетів від дотацій, особливо в умовах економічного спаду,

спричиненого воєнним станом, зумовлюють необхідність пошуку способів зміцнення їхньої фінансової самостійності та сприяння зростанню. Наразі першочерговим завданням ОМС, що несуть значно більшу відповідальність перед громадою, є забезпечення її функціонування шляхом мобілізації фінансових ресурсів для підтримки життєздатності території.

Важливо підкреслити, що ключову роль у вирішенні цієї проблеми відіграють наявні та ефективно працюючі підприємства громади, які забезпечують значну частину надходжень до загального фонду місцевого бюджету.

Також важливо розглянути складові елементи фінансового потенціалу ТГ (див. табл.1.2).

Таблиця 1.2 – Складові елементи фінансового потенціалу ТГ

Складові фінансового потенціалу ТГ	Категорія	Елементи
Ресурсні можливості (матеріальна складова)	Наявні фінансові ресурси	Доходи місцевого бюджету та майнові надходження Отримані кредити, трансфери, кошти від продажу комунального майна
	Потенційно доступні фінансові ресурси	Обсяг боргових зобов'язань і здатність громади до запозичень Обсяг фінансових ресурсів у державному бюджеті та спецфондах Внутрішні бюджетні кошти Капітальні інвестиції з різних джерел Обсяг прямих і портфельних іноземних інвестицій Обсяг прямих операцій комунальних підприємств та інше СФГ сектора
Можливості системи місцевого самоврядування (нематеріальна складова)	Можливості розширення ресурсної бази	Організаційні можливості Управлінські можливості Функціональні можливості Інфраструктурні компоненти
	Можливості оптимального використання ресурсів	

Джерело: сформовано самостійно за [23]

Отже, в підрозділі 1.1 дипломної роботи визначено, що економічна система громади сьогодні ґрунтується на комплексному плануванні, використанні місцевих ресурсів, розвитку підприємництва та партнерстві з бізнесом, тоді як фінансова система включає місцевий бюджет, міжбюджетні трансферти, податкові надходження, комунальну власність і власні надходження установ. Таким чином, економічна й фінансова системи територіальної громади стали ключовими інструментами реалізації її стратегічних цілей та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізованого управління.

1.2 Нормативно-правове регулювання економічної та фінансової діяльності громад в Україні

Реформа адміністративно-територіального устрою в Україні актуалізувала питання розмежування компетенцій між державними та місцевими органами влади, а також стимулювала перебудову організаційно-економічної основи управління територіями.

Спроможність ТГ залежить від нормативно-правового забезпечення, побудованого належним чином апарату управління, стратегічного планування, формування, використання ресурсного потенціалу території та узгодженості інституційної, організаційно-управлінської, соціальної, економічної, екологічної, комунікаційної, інформаційної систем території [21].

Формування та функціонування ТГ в організаційному та економічному аспектах [36;67] залежить від загальнодержавних економічних тенденцій та механізмів МС. Українська система локального управління, що тяжіє до європейських стандартів, отримала практичне підтвердження своєї ефективності у розвитку ТГ.

Організаційно-економічне управління ТГ з метою забезпечення її спроможності та життєдіяльності враховує специфіку кожної території, на

основі чого органи місцевої влади визначають стратегію її подальшого розвитку та функціонування.

Розробка та здійснення місцевих стратегій [64] спрямовані на соціально-економічне зростання території, ключовою метою яких є забезпечення економічної стійкості та продуктивної діяльності громади.

Прийняття Декларації про державний суверенітет України стало фактичним імпульсом для формування нормативно-правової бази розвитку місцевого самоврядування, наслідуючи європейський правовий досвід. У грудні 1990 року було ухвалено ЗУ «Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування» [55], який запровадив поняття «місцеве самоврядування» та закріпив основні засади його організації.

Економічна криза 1992 року в Україні спричинила перегляд та оптимізацію законодавчих положень щодо ОМС. Аналогічні зміни були відображені в Конституції України (1996 р.) [31] та ЗУ «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.) [54], який визначив засади правового статусу, організації та діяльності органів і посадових осіб МС, а також гарантії цієї системи. Однак тривалий час дискусійним залишалося питання спроможності органів місцевої влади первинного рівня ефективно виконувати законодавчо закріплені функції, значна частина яких фактично перекладалася на ТГ міст обласного значення. Це було зумовлено надмірною фрагментацією та фінансовою слабкістю багатьох ТГ.

Низка ключових нормативно-правових актів законодавчо визначають правові та фінансові засади діяльності ОМС:

1. Концепція реформування МС та територіальної організації влади в Україні (2014 р.) [32] окреслює цілі, інструменти та часові рамки для становлення ефективного місцевого самоврядування, оптимального розподілу повноважень між різними рівнями влади, забезпечення комфортного проживання, доступності та високої якості публічних послуг, а також узгодження інтересів держави та ТГ. У документі підкреслено принципи правової, управлінської, організаційної та фінансової автономії МС, що

ґрунтуються на положеннях Європейської Хартії місцевого самоврядування [22], ратифікованої у 1997 році.

2. ЗУ «Про співробітництво ТГ» (2014 р.) [56] встановлює організаційно-правові основи, форми, принципи, механізми, фінансування, заохочення та контроль співробітництва між громадами.

3. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015 р.) [65] визначає децентралізацію влади як один із пріоритетних напрямів розвитку держави, спрямований на відхід від централізованої моделі управління, забезпечення спроможності МС та побудову ефективної системи територіальної організації влади в Україні, з повною реалізацією принципів Європейської хартії місцевого самоврядування, субсидіарності, повсюдності та фінансової самодостатності МС. Стратегія наголошує на залежності ефективності адміністративно-територіальної реформи від розбудови дієвої системи територіальної організації влади. У контексті децентралізації добровільне об'єднання громад розглядається як стимул для їх самостійних стратегічних дій, що сприятиме підвищенню їх фінансової автономії.

4. ЗУ «Про добровільне об'єднання ТГ» (2015 р.) [48] визначає об'єднання суміжних ТГ в єдину цілісну територію з визначеним центром МС та представницькими органами влади. Обов'язковими умовами об'єднання є збереження доступності та покращення якості публічних послуг, а також врахування історичних, етнічних та культурних особливостей території, що впливають на її подальший соціально-економічний розвиток. Держава надає таким громадам фінансову, інформаційно-просвітницьку та організаційно-методичну підтримку.

5. Постанова КМУ № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних ТГ» (2015 р.) [52] визначає механізми формування спроможних ТГ та порядок розроблення їх перспективних планів. Фінансова спроможність громади залежить від наявності та ефективного використання її ресурсного потенціалу (природного, економічного, фінансового, кадрового тощо), що

забезпечує стає економічне зростання та покращення соціальних умов життя мешканців через ефективне місцеве управління.

Подальшим кроком у реформі децентралізації в Україні стало ухвалення у 2020 році низки важливих нормативно-правових актів. Серед них – рішення уряду «Затвердження перспективних планів нового територіального устрою України», яке окреслило нову територіальну структуру держави, та Постанова ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів» [57], що затвердила оновлений перелік районів України та населених пунктів, які входять до складу територіальних громад. Реорганізація органів виконавчої влади (районних державних адміністрацій, територіальних органів та підрозділів центральних органів виконавчої влади) здійснюється поетапно, а їх формування в новостворених районах розпочалося з 1 січня 2021 року.

Реформа децентралізації зарекомендувала себе як одна з найбільш значущих та успішних стратегічних реформ в Україні. Її концептуальні засади щодо розвитку МС та територіальної організації влади були закладені у 2014 році, а практична реалізація стартувала у 2015 році. Розробка та прийняття відповідних нормативно-правових документів зумовили зміни у децентралізації владних повноважень та територіальному устрої країни, а внесення змін до Бюджетного та Податкового кодексів [15; 43] започаткувало фінансову (фіскальну) децентралізацію.

Становлення територіального устрою та МС в Україні відбувалося послідовно з моменту здобуття незалежності у 1991 році, охоплюючи кілька етапів: 1991–2014 рр., 2014–2018 рр., 2019–2020 рр. та період з 2021 року. Децентралізація влади в Україні розпочалася у 2014 році. Ключовим напрямом реформи стали адміністративно-територіальні перетворення, спрямовані на зміцнення позицій МС. Провідну роль у забезпеченні місцевого та регіонального розвитку мали відігравати об'єднані ТГ. У 2022 році планувалося ухвалення та оновлення ряду законодавчих актів України для вдосконалення діяльності та розвитку МС, а також збільшення їхнього фінансового забезпечення. Передбачалося внесення змін до Основного Закону

України щодо децентралізації з метою подальшого прогресу та завершення реформи. Проте, запровадження воєнного стану в країні у лютому 2022 року стало на заваді покращенню законодавчої бази у цій сфері.

ТГ характеризується ієрархічною системою управління зі сталими взаємозв'язками. Відповідно до ЗУ «Про МС в Україні» [54], який визначає розподіл владних функцій на місцевому рівні, повноваження та компетенція ОМС є чітко розмежованими та мають певну підпорядкованість. Зокрема, визначаються окремі компетенції сільських, селищних, міських рад, повноваження їх виконавчих органів (комітетів), а також індивідуальні компетенції посадових осіб, таких як сільський, селищний, міський голова.

Ключові аспекти організації життєдіяльності громади ОМС визначають у стратегічному плані розвитку громади – нормативному акті місцевого значення, що враховує потреби території. Цей ефективний інструмент фіксує інтереси громади, прийняті рішення та заплановані дії, а також методи досягнення спільної мети, сприяючи зростанню фінансової незалежності та конкурентоздатності на регіональному та національному рівнях. Стратегічний план розвитку ТГ відображає всі інтереси та потреби мешканців, визначає процедури та терміни виконання завдань, фінансове й бюджетне забезпечення, охоплює економічну, соціальну та екологічну сфери, а також передбачає подальший контроль, аналіз і оцінку територіального розвитку [62].

Визначення спроможності ТГ в нормативно-правовому полі України виникло одночасно з початком об'єднання громад. Згідно з цим визначенням, спроможними вважаються об'єднані громади, здатні самотійно або через свої ОМС забезпечувати належний рівень послуг у ключових сферах, таких як освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний захист та ЖКГ, враховуючи наявні кадри, фінанси та інфраструктуру [52]. Таке розуміння спроможності акцентує увагу на наближенні та покращенні якості адміністративних послуг для населення. Однак, на нашу думку, цей підхід є обмеженим. Першочергово, спроможність ТГ має ґрунтуватися на розвитку її економіки шляхом ефективного використання внутрішніх і залучення зовнішніх ресурсів. Саме

від налагоджених механізмів управління залежить якість публічних послуг, що є критерієм ефективності місцевої влади.

З метою стимулювання економічного розвитку, зміцнення ресурсної бази громади та поліпшення добробуту населення на законодавчому рівні реалізуються ініціативи з адміністративної та фіскальної децентралізації, спрямовані на оптимізацію розподілу інструментів державного управління та фінансових ресурсів.

Ефективне управління фінансами на рівні регіону є ключовим пріоритетом та обов'язковою функцією ОМС. У цьому контексті місцевий бюджет виступає основним інструментом економічного забезпечення життєдіяльності ТГ [45; 46; 6]. Здатність до самостійного формування бюджету, пошук шляхів збільшення його доходів, а також раціональне використання та примноження фінансових ресурсів є визначальними чинниками фінансової самодостатності (спроможності) ТГ.

Фіскальна децентралізація стала одним із ключових рушіїв розвитку економічної самостійності ТГ в Україні. Законодавчі зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України [15; 43] суттєво посилили фінансову автономію МС, закріпивши стабільну дохідну базу громад і заклавши передумови для підвищення ефективності управління фінансовими ресурсами на місцях.

Важливими здобутками реформи стали:

- підвищення самостійності громад у складанні прогнозів і проєктів бюджетів;
- розширення дохідної бази, зокрема закріплення 60 % податку на доходи фізичних осіб за місцевими бюджетами;
- прямі міжбюджетні відносини з державним бюджетом, включаючи субвенції та дотації;
- передача видаткових повноважень на утримання закладів освіти, охорони здоров'я, культури, соціального захисту;
- можливість залучення внутрішніх і зовнішніх запозичень для фінансування проєктів розвитку;

- спрощення процедур бюджетного обслуговування, включаючи вибір установ та механізмів фінансової підтримки;
- впровадження нової системи бюджетного вирівнювання, що забезпечує більшу фінансову справедливість і стабільність між громадами.

Таким чином, завдяки фіскальній децентралізації ТГ стали фінансово самостійними суб'єктами, здатними не лише реалізовувати функції самоврядування, а й ефективно впливати на соціально-економічний розвиток своїх територій.

В умовах воєнного стану в Україні відбулися суттєві зміни у нормативно-правовому регулюванні бюджетної сфери. Основна мета цих змін полягає в забезпеченні безперервного, своєчасного й ефективного виконання місцевих бюджетів, що є ключовими для підтримки життєдіяльності ТГ у кризовий період [47].

Виконавчі комітети місцевих рад ТГ адаптують свою діяльність до умов воєнного стану та потреб конкретних територій. Основними завданнями в частині корегування місцевого бюджетного процесу є [42, 49, 30, 58]:

- оперативне внесення змін до місцевих бюджетів;
- перерозподіл видатків у межах затверджених призначень (наприклад, на фінансування територіальної оборони, підтримку ВПО та евакуйованих осіб, а також діяльність військових адміністрацій);
- ухвалення рішень щодо перерахування коштів із місцевих до державного бюджету у відповідь на загострення бойових дій;
- затвердження проєктів місцевих бюджетів з урахуванням нових викликів;
- використання понад 1 % резервного фонду, якщо цього потребує ситуація в громаді;
- повноваження голів ТГ (сільських, селищних, міських) на прийняття рішень щодо передачі коштів на потреби ЗСУ, корегування соціально-економічних і культурних програм громади.

Таким чином, воєнний стан трансформував бюджетну політику на місцевому рівні, посиливши роль ОМС у забезпеченні фінансової гнучкості, стабільності та адаптивності до безпекових викликів. Це підтверджує важливість ТГ як суб'єктів управління, здатних реагувати на надзвичайні обставини в інтересах своїх жителів.

Отже, реформа адміністративно-територіального устрою України та процес децентралізації спрямовані на підвищення спроможності територіальних громад через законодавчі зміни, фінансову автономію та стратегічне управління. Завдяки впровадженню європейських принципів місцевого самоврядування, громади отримали більше повноважень, ресурсів та відповідальності за розвиток своїх територій. Особливе значення має фінансова децентралізація, яка забезпечила фінансову незалежність громад. Попри виклики, пов'язані з воєнним станом, місцева влада продовжує ефективно виконувати свої функції, адаптуючи бюджетну політику до нових умов і демонструючи спроможність до самостійного управління і розвитку.

1.3 Аналіз наукових підходів до формування економічної самодостатності територіальних громад

Економічна спроможність ТГ є ключовим поняттям, що характеризує її життєздатність. У цьому контексті територія постає як активний учасник соціально-економічних відносин у регіоні, що володіє певним рівнем конкурентоздатності, здатністю забезпечувати життєдіяльність, акумулювати фінансові ресурси шляхом їх ефективного використання та перерозподілу, а також має реальний потенціал для довготривалої фінансово-економічної стійкості. На рівень спроможності громади впливають її місцеві переваги та їхнє врахування в процесі управління. Додатковими чинниками, що сприяють досягненню задовільного та стабільного фінансового забезпечення, є: розвинене бізнес-середовище, активна взаємодія та співпраця в умовах значної

зовнішньої конкуренції, а також партнерські відносини між громадами на регіональному та національному рівнях [4].

Ключовим елементом утворення самодостатньої ТГ є дієвий економічний механізм, що забезпечує її фінансову спроможність та самостійне існування. Визначальним фактором економічної стійкості та розвитку громади є наявність достатніх ресурсів. Сучасні значні дисбаланси в розвитку громад часто зумовлені браком коштів для їхнього зростання. У зв'язку з цим, серед організаційних передумов розвитку економічної бази території особливу увагу слід приділити розробці та впровадженню програм розвитку, що враховують наявні місцеві ресурси та можливості громади, з орієнтацією на короткострокові терміни виконання для забезпечення їхньої реалістичності [21].

Одним із визначальних факторів становлення місцевої економіки є рівень підприємницької активності. Громада стимулює її зростання через різноманітні механізми: підтримку бізнесу (створення торговельних майданчиків, грантові програми, фонди фінансування, дуальна освіта, навчально-практичні ініціативи); сприяння розвитку підприємництва (території спільного використання, соціальне партнерство, місцеві центри підтримки бізнесу, кооперативи); а також залучення нових підприємств та інвестицій (надання доступу до земельних ресурсів, формування спеціалізованої бізнес-інфраструктури, активна робота з інвесторами, партнерські відносини з бізнесом) [50].

Бізнес відіграє важливу роль у збалансованому економічному зростанні ТГ. Проте формування позитивного економічного клімату вимагає цілеспрямованих заходів підтримки з боку місцевої влади за такими напрямками [64]:

- підтримка зростання наявних малих і середніх підприємств;
- залучення інвестицій;
- надання земельних ділянок в оренду та їх продаж;
- стимулювання жителів, зокрема молоді, до проживання в громаді;

- створення нових робочих місць;
- збільшення інноваційної привабливості території для започаткування нового та розвитку вже існуючого бізнесу.

Конкурентоздатність регіону визначається його економічним відновленням, зростанням та розвитком ТГ. Ця взаємозалежність зумовлює необхідність адаптації до трансформацій і привертає увагу як держави, так і місцевих ТГ, що виступають гарантими економічного прогресу регіону. Підвищення статусу території та цінності робочої сили, самостійне формування економічної та фінансової стратегії, раціональне використання внутрішніх можливостей та інвестиційна привабливість є ключовими цілями місцевого самоврядування. Відповідальність за місцевий розвиток трансформує громаду з пасивного об'єкта управління в активного суб'єкта [60].

Державна політика регіонального розвитку першочергово спрямована на стимулювання економічного зростання та підвищення конкурентоздатності територій, що базується на створенні об'єднаних, фінансово та економічно стійких громад.

Ключовою умовою формування життєздатної ТГ є інституційна підтримка та наявність достатнього обсягу природних, фінансових, економічних і трудових ресурсів території, які визначають фактори впливу на економічне зростання та поліпшення добробуту місцевого населення. Дрібні громади часто відчували брак таких ресурсів. Саме тому об'єднання ТГ було обрано як інструмент для підвищення їхньої спроможності, надаючи їм розширені повноваження у сфері місцевого самоврядування та формування власної фінансово-ресурсної бази [21].

Варто підкреслити, що значна кількість населених пунктів у складі ТГ не завжди гарантує їй високу фінансову самостійність. Ключовими факторами, що сприяють її зростанню, є: присутність великих підприємств, достатній трудовий потенціал та власна ресурсна база, які створюють умови для збільшення доходів громади. Закономірно, що великі громади мають переваги

у розвитку завдяки ширшим можливостям для малого та середнього бізнесу через великий місцевий ринок товарів і послуг та наявність кваліфікованої робочої сили. Наявність цих факторів автоматично призводить до зростання податкових надходжень, що є показником збільшення можливостей фінансування комунальних установ, інфраструктури та, відповідно, підвищення якості комунальних і публічних послуг. Проте ОМС необхідно самостійно позиціонувати себе в економічному просторі держави [5; 31], розробляти привабливі інвестиційні пропозиції та залучати роботодавців на взаємовигідних умовах, які на партнерських засадах сприятимуть економічній активності місцевого малого та середнього бізнесу, створюючи нові робочі місця та забезпечуючи наповнення місцевого бюджету ТГ, що зменшить її залежність від державного фінансування.

Зміцнення фінансової самодостатності громади є ключовим фактором для досягнення економічної незалежності, що, своєю чергою, забезпечує ефективний господарський розвиток територій через забезпечення інтересів громади та задоволення потреб населення в публічних послугах. Підвищення фінансової спроможності територіальної громади досягається шляхом [21]:

- застосування методів управління;
- розвитку ринкових відносин та інституцій;
- активізації та використання власного економічного потенціалу;
- стимулювання та підтримки місцевого підприємництва;
- впровадження сучасних форм господарювання;
- залучення мешканців до підприємницької діяльності;
- створення сприятливого інвестиційного клімату.

Самодостатня ТГ має низку характерних рис, що визначають її сталий розвиток і життєздатність. Вона відзначається позитивним природним приростом населення, що свідчить про її демографічне зростання. Така громада спроможна повністю задовольняти потреби своїх мешканців, забезпечуючи високий рівень послуг та умов життя. ОМС діють самостійно та ефективно, демонструючи фінансову незалежність і здатність управляти

бюджетними ресурсами. Ресурсний потенціал громади використовується оптимально: залучаються природні, людські й економічні ресурси для створення комфортного середовища проживання. Крім того, громада є інвестиційно привабливою, тобто створює умови, сприятливі для надходження капіталу та розвитку підприємництва. Важливим чинником самодостатності є активна участь мешканців у процесах управління й ухвалення рішень, що стосуються їхнього життя. Це забезпечує відкритість, відповідальність та зміцнює соціальну згуртованість — ефективну взаємодію, солідарність і партнерство між членами громади [37].

Самодостатність ТГ базується на комплексі чинників, які створюють передумови для її стабільного функціонування та розвитку. До ключових таких чинників належать: розвинена інфраструктура, кваліфіковані кадри, а також достатній рівень фінансових ресурсів, необхідних для ефективного розв'язання місцевих проблем.

Інфраструктура виступає фундаментом функціональної спроможності громади. Адже ОМС зобов'язані забезпечити громадян якісними та доступними публічними послугами. Для цього потрібні відповідні приміщення для розміщення установ – від адміністративного центру громади до амбулаторій, соціальних служб, ЦНАПів, органів правопорядку, реєстраційних установ, пожежної служби, казначейства тощо. Без такої матеріально-технічної бази важко говорити про повноцінне управління громадою.

Кадровий потенціал – ще один критично важливий ресурс. Спроможна громада не може існувати без фахівців, здатних ефективно адмініструвати локальні процеси, управляти ресурсами, розробляти і впроваджувати стратегії розвитку, здійснювати контроль за бюджетними потоками та комунальним майном. Саме людський капітал визначає, наскільки громада зможе не лише зберігати поточний рівень послуг, а й розвиватися в умовах змін.

Фінансова спроможність, у свою чергу, є визначальним фактором автономності. Наявність власних доходів у громаді дозволяє самостійно

планувати й реалізовувати проекти, адаптувати бюджет до локальних потреб, реагувати на виклики без залежності від вищих рівнів влади. Такий фінансовий ресурс має бути не лише стабільним, а й достатнім для забезпечення основних функцій та потреб громади.

З нашого погляду, справжня самодостатність ТГ — це не лише наявність інфраструктури, кадрів і коштів, а й здатність до стратегічного мислення, взаємодії з жителями, гнучкості в умовах викликів (зокрема війни чи кризи), а також відкритості до партнерств і інновацій. Лише тоді громада зможе не просто виживати, а стати точкою зростання на мапі регіону чи країни.

Інструменти фінансової спроможності та розвитку громад є засобами для досягнення їхніх політичних цілей [38]. В Україні для фінансового забезпечення громад переважно використовуються всі джерела. Часто громади використовують поєднання різних інструментів фінансування, що дозволяє їм економити власні кошти та залучати додаткові із зовнішніх джерел.

Фінансова спроможність громади оцінюється за допомогою трьох ключових показників: коефіцієнта спроможності (КС), коефіцієнта власного бюджетного забезпечення (КВБЗ) та коефіцієнта профіцит-дефіциту (ПД). КС менше 1 свідчить про достатність власних доходів для покриття потреб та фінансування розвитку. Збільшення КВБЗ є бажаним, хоча для об'єктивної оцінки його варто порівнювати з показниками інших громад. ПД вказує на профіцит (доходи > видатки) або дефіцит (видатки > доходи) бюджету, при цьому ідеальним є збалансований бюджет (ПД = 0). Додатково, ефективність управління визначається через витрати на утримання апарату та кількість населення на одну посадову особу місцевого самоврядування (ПОМС): чим менші витрати і більше населення на ПОМС, тим краще.

Окрім традиційних показників спроможності, для комплексної оцінки територіальних громад доцільно використовувати й показники фінансової стійкості. Ці показники є ключовими коефіцієнтами, що демонструють здатність громади залишатися платоспроможною у довгостроковій

перспективі, успішно виконуючи свої бюджетні зобов'язання та забезпечуючи сталий розвиток [1].

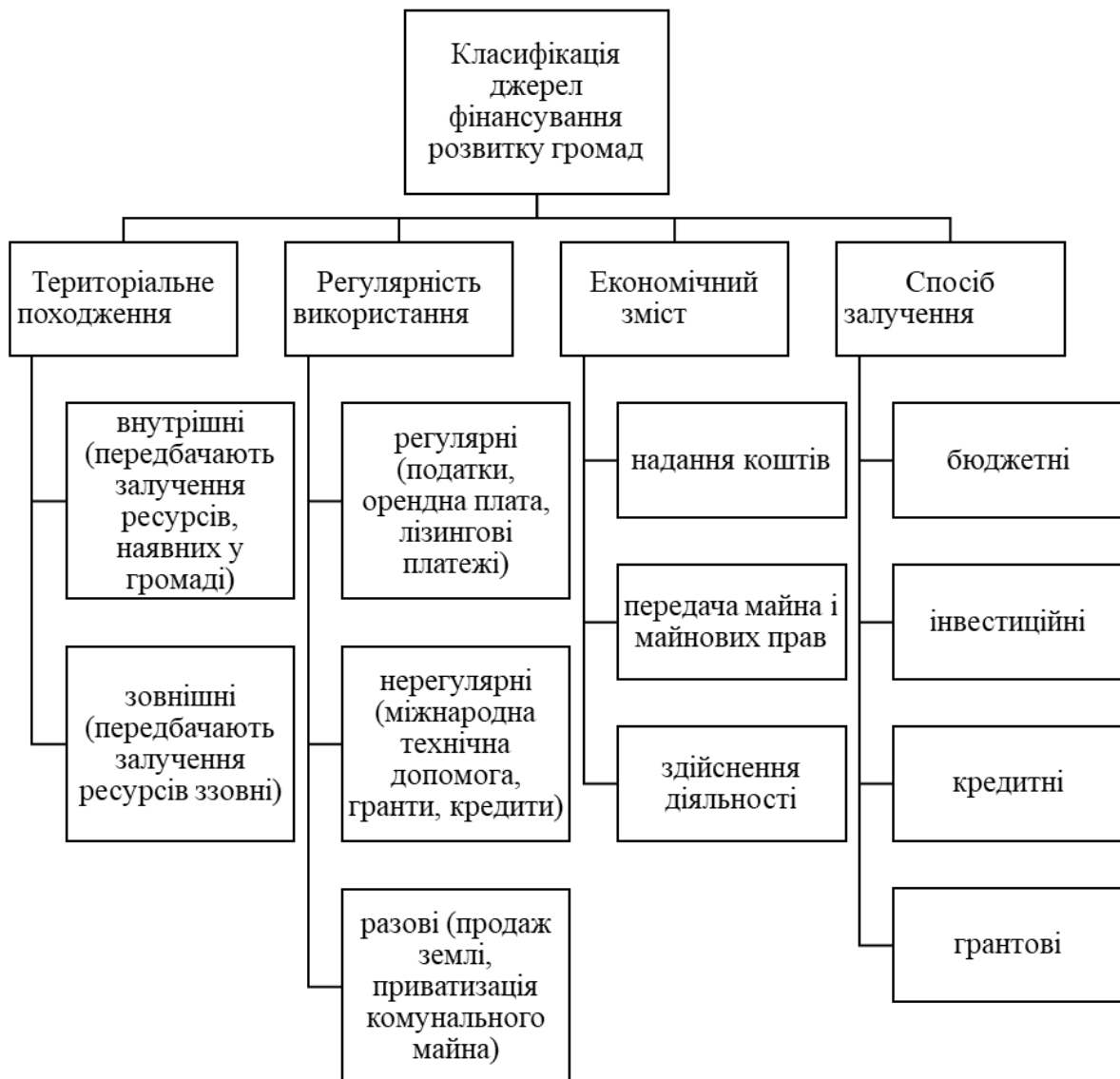

Рис. 1.6 – Класифікація джерел фінансування розвитку ТГ

Джерело: сформовано самостійно за [1].

Щоб зрозуміти, наскільки громада фінансово стабільна, треба дивитися на різні показники стійкості. Їх можна вивчати окремо або поєднати в один загальний показник.

Коли ми оцінюємо, чи ефективно були витрачені гроші на певні проекти розвитку в громаді (наприклад, інвестиційні проекти чи бюджетні програми),

ми з'ясовуємо головне: яку користь та які фінансові результати ці проекти принесли всім, хто в них зацікавлений – інвесторам, місцевій владі, бізнесу та мешканцям.

У сучасних умовах розвитку ТГ надзвичайно важливим є впровадження інноваційних підходів до управління, зокрема застосування цифрових платформ у всіх сферах життєдіяльності громад. Використання таких інструментів не лише підвищує ефективність роботи ОМС, а й створює нові зручності для жителів, спрощуючи комунікацію, доступ до послуг і прискорюючи досягнення бажаних результатів. Цифровізація адміністративних процесів сприяє підвищенню прозорості, відкритості та довіри до влади. Окрім того, впровадження інноваційних технологій зміцнює соціально-економічний потенціал громад, покращує їхню конкурентоспроможність і загальну життєздатність, відкриваючи нові можливості для сталого економічного зростання та розвитку людського капіталу [21].

Особливої ваги в контексті посилення спроможності ТГ набуває реалізація проектів міжнародної технічної допомоги. В умовах реформи децентралізації ці проекти виступають потужним каталізатором структурних змін і модернізації системи МС. Завдяки міжнародній підтримці громади отримують доступ до ресурсів, знань, досвіду та передових практик управління, що сприяє формуванню ефективних управлінських рішень і сталому розвитку на місцях. Із початку впровадження реформи децентралізації міжнародні партнери активно залучаються до процесу трансформації місцевого управління, впроваджуючи різноманітні програми технічної, експертної та фінансової підтримки. В умовах воєнного стану ця співпраця не лише не припинилася, а навпаки — посилилася, набула нових напрямів і форм, спрямованих на відновлення інфраструктури, підтримку ВПО, зміцнення безпеки громад та забезпечення їхньої стійкості в кризовий період. Таким чином, інтеграція інновацій і міжнародної підтримки створює

міцне підґрунтя для розвитку ефективних, самодостатніх та адаптивних територіальних громад.

У контексті аналізу наукових підходів до формування економічної самодостатності територіальних громад важливим аспектом виступає залучення міжнародної підтримки. Представлена схема ілюструє основні джерела, форми, напрями та отримувачів такої допомоги. Серед основних суб'єктів міжнародної підтримки виділяються Європейський Союз, уряди іноземних держав, міжнародні організації та донорські установи, які реалізують свою діяльність через програми, проекти та грантові ініціативи. Такі інструменти забезпечують надання як фінансової, так і технічної допомоги територіальним громадам. Напрями підтримки охоплюють як ресурсні складові — місцеві фінанси, земельні та комунальні ресурси, — так і сервісні послуги, зокрема охорону здоров'я, освіту, соціальний захист тощо. Одержувачами допомоги виступають не лише органи місцевого самоврядування, а й громадські, благодійні та бізнесові структури. Детальний опис напрямів, сфер діяльності та отримувачів донорської підтримки в Україні зображено на рис. 1.7.

Проаналізована схема дозволяє зробити висновок, що міжнародна підтримка відіграє ключову роль у забезпеченні економічної стійкості та розвитку територіальних громад. Завдяки поєднанню фінансової та технічної допомоги, громади отримують можливості для модернізації інфраструктури, покращення якості послуг, підвищення ефективності управління ресурсами та розширення співпраці з різними секторами. Таким чином, залучення міжнародної допомоги не лише підсилює економічну базу громад, а й сприяє формуванню системного підходу до розбудови їхньої самодостатності та стійкості в умовах децентралізації та воєнних викликів.

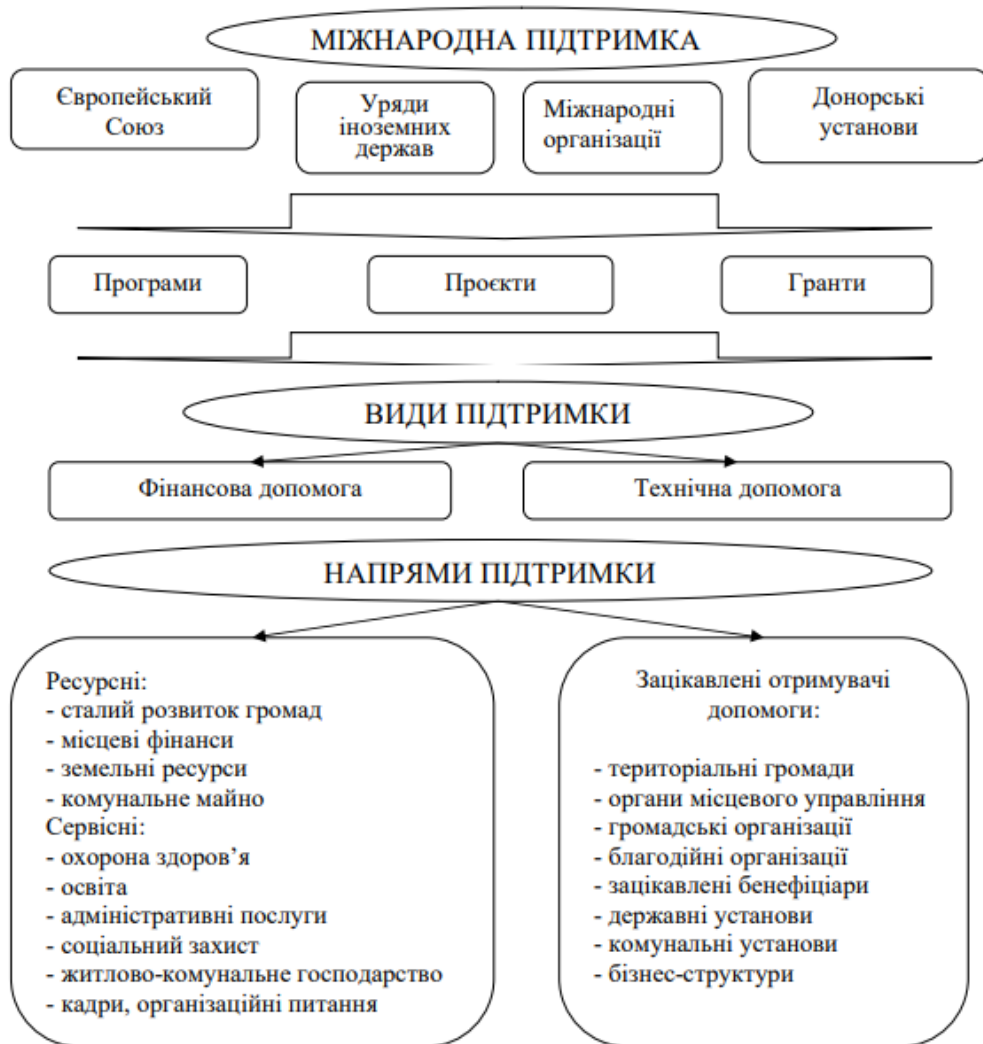

Рис. 1.7 – Вплив міжнародної підтримки на розвиток МС України

Джерело: [21]

Міжнародна допомога розглядається як важливий інструмент підтримки сталого розвитку, що реалізується через різноманітні форми впливу — зокрема гранти, проєкти та програми. Ця підтримка охоплює кілька ключових напрямів: фінансову допомогу, яка спрямовується до місцевих бюджетів для посилення ресурсної спроможності громад; інформаційно-організаційну допомогу, що сприяє формуванню інституційних механізмів, розвитку управлінського потенціалу, налагодженню комунікації між владою, бізнесом і населенням; а також технічну допомогу, яка передбачає надання матеріальних ресурсів, необхідних для модернізації інфраструктури, покращення якості адміністративних послуг, запровадження електронного врядування. Усе це в

комплексі сприяє зміцненню соціально-економічного потенціалу громад, їх конкурентоспроможності та здатності до самостійного розвитку в умовах децентралізації.

Отже, фінансова спроможність ТГ є ключовим чинником її життєздатності, економічної самостійності та здатності до сталого розвитку. Справжня самодостатність громади формується на основі ефективного використання наявних ресурсів — фінансових, трудових, економічних і природних, а також завдяки розвиненій інфраструктурі, кваліфікованому кадровому потенціалу та високій підприємницькій активності. Важливу роль відіграють інституційна підтримка, стратегічне управління, залучення інвестицій, впровадження інновацій та активна участь мешканців у процесах прийняття рішень. Використання цифрових технологій, розвиток партнерських відносин та міжнародна технічна допомога також посилюють фінансову стійкість громад, підвищують їхню конкурентоспроможність та адаптивність до кризових умов. Таким чином, комплексний підхід до управління ресурсами та економічним потенціалом дозволяє громадам не лише ефективно функціонувати, а й стати рушіями регіонального зростання.

Узагальнюючи теоретичний розділ дипломної роботи можемо дійти висновку, що сьогодні територіальні громади України перебувають у центрі трансформаційних процесів, які відбуваються в межах реформування публічного управління та місцевого самоврядування. У цьому контексті особливо важливим є формування сильної фінансово-економічної основи функціонування громад, що забезпечується через впровадження механізмів самостійного бюджетного планування, раціонального управління комунальним майном та ефективного адміністрування місцевих податків і зборів.

Аналіз наукових джерел та нормативно-правової бази дозволив встановити, що дієвість економічної й фінансової політики громади значною мірою залежить від наявності стратегічного бачення її розвитку, чітко визначених пріоритетів і здатності адаптуватися до динамічних викликів

сучасності, зокрема таких як війна, економічна нестабільність, демографічні зміни тощо. Поряд із цим, зростає роль людського капіталу, освітнього та науково-технічного потенціалу, які повинні стати основою для побудови інноваційної економіки на місцевому рівні.

Також важливо наголосити, що реалізація принципів належного врядування, прозорості, підзвітності та участі громадськості сприяє підвищенню довіри до місцевої влади та формуванню нової культури управління, орієнтованої на результат. Успішна громада — це не лише ефективна адміністративна одиниця, а передусім консолідоване суспільство, здатне до самоуправління, стратегічного мислення та спільної відповідальності за майбутнє.

Отже, теоретичні засади функціонування економічної та фінансової системи територіальної громади свідчать про їхню важливу роль у забезпеченні сталого розвитку, підвищенні добробуту мешканців, зміцненні економічної безпеки регіону та формуванні спроможного місцевого самоврядування.

Аналіз теоретичного розділу показує, що реформа децентралізації, розпочата в Україні у 2014 році, є однією з найважливіших та найуспішніших, адже вона суттєво трансформувала територіальну організацію влади та місцеве самоврядування (МС) відповідно до європейських стандартів і принципів Європейської хартії місцевого самоврядування. Ключовим результатом цієї реформи є посилення ролі та значущості територіальних громад (ТГ) як базових елементів адміністративно-територіального устрою, наділених ширшими повноваженнями та відповідальністю за власний економічний та соціальний розвиток.

Економічна та фінансова система ТГ є інтегрованим механізмом, що забезпечує стабільне функціонування МС та добробут мешканців. Її ефективність прямо залежить від здатності місцевої влади раціонально використовувати внутрішній потенціал громади. До основних складових економічної системи належать:

Фінансове забезпечення: місцеві бюджети (місцеві податки та збори), місцеве комунальне майно, державна фінансова допомога (субвенції, дотації, трансферти), міжнародні програми та проєкти, а також інвестиції бізнес-структур.

Ресурсне забезпечення: природно-географічне розташування, природні багатства, стан навколишнього середовища та трудові ресурси.

Розуміння сутності та складових економічної системи ТГ є критично важливим для ефективного управління, стратегічного планування та залучення інвестицій. Розвиток малого і середнього бізнесу, сприятливий інвестиційний клімат, стимулювання зайнятості та модернізація інфраструктури є основними чинниками економічного зростання громад. Фіскальна децентралізація, започаткована у 2015 році, сприяла перерозподілу фінансових ресурсів на користь ТГ, зміцнюючи їхню фінансову автономію.

Нормативно-правове регулювання є фундаментом для формування та функціонування ТГ. Ряд ключових законодавчих актів, таких як Концепція реформування МС та територіальної організації влади в Україні (2014), Закон України «Про співробітництво ТГ» (2014), Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020» (2015), Закон України «Про добровільне об'єднання ТГ» (2015) та Постанова КМУ № 214 «Про затвердження Методики формування спроможних ТГ» (2015), заклали основи для становлення ефективного місцевого самоврядування. Ці документи визначили правові та фінансові засади діяльності органів МС, принципи правової, управлінської, організаційної та фінансової автономії, а також механізми формування спроможних ТГ.

Подальші кроки реформи у 2020 році, зокрема рішення уряду щодо затвердження перспективних планів нового територіального устрою України та Постанова ВРУ «Про утворення та ліквідацію районів», завершили етап формування базового рівня місцевого самоврядування. Незважаючи на значні успіхи, воєнний стан, запроваджений у лютому 2022 року, тимчасово загальмував подальше вдосконалення законодавчої бази у цій сфері.

В умовах воєнного стану в Україні відбулися суттєві зміни у нормативно-правовому регулюванні бюджетної сфери. ОМС оперативно адаптують свою діяльність, вносять зміни до місцевих бюджетів, перерозподіляють видатки на потреби оборони та підтримку внутрішньо переміщених осіб. Це підтверджує важливість ТГ як суб'єктів управління, здатних реагувати на надзвичайні обставини в інтересах своїх жителів.

Надзвичайно важливим є впровадження інноваційних підходів до управління, зокрема застосування цифрових платформ, що підвищує ефективність роботи ОМС, покращує доступ до послуг та зміцнює соціально-економічний потенціал громад. Міжнародна технічна допомога також відіграє ключову роль, надаючи громадам доступ до ресурсів, знань та передових практик управління, що сприяє модернізації інфраструктури та підвищенню якості послуг.

Сьогодні ТГ України перебувають у центрі трансформаційних процесів, що вимагають формування сильної фінансово-економічної основи через самостійне бюджетне планування, раціональне управління комунальним майном та ефективне адміністрування місцевих податків і зборів.

Дієвість економічної й фінансової політики громади значною мірою залежить від наявності стратегічного бачення її розвитку, чітко визначених пріоритетів та здатності адаптуватися до динамічних викликів сучасності, таких як війна, економічна нестабільність та демографічні зміни. Зростає роль людського капіталу, освітнього та науково-технічного потенціалу, які повинні стати основою для побудови інноваційної економіки на місцевому рівні.

Реалізація принципів належного врядування, прозорості, підзвітності та участі громадськості сприяє підвищенню довіри до місцевої влади та формуванню нової культури управління, орієнтованої на результат. Успішна громада — це не лише ефективна адміністративна одиниця, а передусім консолідоване суспільство, здатне до самоуправління, стратегічного мислення та спільної відповідальності за майбутнє.

2 ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ ТА ПРОБЛЕМ ФОРМУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТА ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД (НА ПРИКЛАДІ КРИВОРІЗЬКОЇ ГРОМАДИ)

2.1 Загальна характеристика територіальної громади м. Кривий Ріг

Кривий Ріг, будучи адміністративним центром однойменної ТГ, вже тривалий час працює над розбудовою своєї привабливості. Незважаючи на значні зусилля, досі існують системні проблеми, які перешкоджають головній меті – формуванню позитивного інвестиційного клімату та загальному розвитку [41].

Територіальна громада міста Кривий Ріг розташована в одному з найбагатших на корисні копалини районів України. Значна частина відомих родовищ пов'язана з давніми породами Українського щита. Серед них переважають рудні поклади, що є основою промислового потенціалу регіону. Окрім того, тут присутні значні запаси бурого вугілля, мармуру, доломітів (до 40% балансових запасів України), а також покрівельних та талькових сланців, сурику, охри, мумії, будівельних пісків, суглинків. Важливою особливістю є наявність скандію, ванадію та близько 40 інших елементів таблиці Менделєєва, комплексне використання яких розглядається як запорука добробуту майбутніх поколінь громадян України [53].

Існує нагальна потреба в глибокому аналізі та вдосконаленні механізмів фінансового забезпечення розвитку громади. Це критично важливо, адже Кривий Ріг є великим і перспективним промисловим регіоном з потужним економічним потенціалом. Ефективне використання цього потенціалу, а також вирішення наявних проблем, можуть перетворити Криворізьку громаду на одного з лідерів в Україні за рівнем життя та економічного розвитку.

Важливою віхою у формуванні позитивного іміджу Кривого Рогу стало впровадження у лютому 2013 року демонстраційного проєкту «Маркетингова стратегія міста Кривого Рогу та інструменти її впровадження». Цей проєкт,

реалізований у межах міжнародної технічної допомоги «Місцевий економічний розвиток міст України», мав на меті розробити та запровадити ефективні інструменти для підвищення інвестиційної привабливості міста. Ключовим результатом цієї роботи стало створення бренду міста Кривий Ріг, що включає логотип із зображенням рогу, який символізує добробут та достаток, а також слоган «Місто, довжиною в життя» [11].

Розвиток Криворізької громади забезпечується через багатоканальне фінансування, що охоплює бюджетні кошти, інвестиції, кредити та грантову підтримку.

Чудовим прикладом використання саме бюджетних ресурсів для реалізації політики територіального брендингу та залучення мешканців є конкурс проєктів місцевого розвитку «Громадський бюджет». Це щорічна ініціатива, яка успішно впроваджується у Кривому Розі вже шостий рік поспіль. Її мета — активно залучати мешканців міста до прийняття управлінських рішень, зміцнювати довіру між громадянами та місцевою владою, а також поглиблювати співпрацю з громадськими організаціями та краще розуміти актуальні потреби криворіжців.

З 2016 по 2022 роки (включно з сімома конкурсами) громада Кривого Рогу подала 892 проєктні заявки на загальну суму понад 426 мільйонів гривень. З них 354 проєкти, на суму майже 147 мільйонів гривень, були обрані криворіжцями як переможці. Протягом цих років «Громадський бюджет» став одним із найважливіших механізмів, що дозволяє робити місто кращим [25].

У контексті розвитку ТГ міста Кривий Ріг, значну роль відіграє промисловий гігант «АрселорМіттал Кривий Ріг». У 2021 році підприємство здійснило вагомі інвестиції, спрямувавши 1 мільярд доларів на екологічну модернізацію та розвиток виробництва [2]. Основною метою цієї інвестиційної програми було зменшення негативного впливу на навколишнє середовище, забезпечення сталого розвитку та впровадження принципів циркулярної економіки, що передбачає ощадливе та повторне використання ресурсів, а також переробку відходів. Однак, повномасштабне вторгнення

Росії в Україну у 2022 році призвело до тимчасової зупинки кількох інвестиційних проєктів «АрселорМіттал Кривий Ріг», включаючи будівництво фабрики огрудкування, запуск якої планувався на кінець 2023 року [3].

Територіальна громада міста Кривий Ріг активно продовжує роботу із залучення фінансових ресурсів від міжнародних фінансових організацій, включаючи кредитні та грантові кошти. Зокрема, у листопаді 2018 року, в рамках цієї діяльності, Криворізькою міською радою було підписано кредитний договір на суму 6 602,8 тис. грн. та договір про грант на суму до 94 990 євро з Північною екологічною фінансовою корпорацією [28].

Статут міста зображено в додатку А. Система МС є впорядкованою сукупністю органів, посадових осіб та інститутів, які реалізують надані їм Конституцією та законами України повноваження для вирішення питань місцевого значення. У місті Кривий Ріг ця система охоплює ТГ міста, міську раду, районні в місті ради, міського голову, голів районних у місті рад, виконавчі органи відповідних рад, а також органи самоорганізації населення. Основні функції МС в місті реалізуються міською радою, її виконавчими органами та міським головою від імені та в інтересах ТГ. Варто зазначити, що створення районних у місті рад не є обов'язковим — це право, а не обов'язок ТГ або міської ради. У разі їх створення районні ради формують власні виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно очолює і виконавчий комітет.

Діяльність ОМС в Кривому Розі ґрунтується на низці ключових принципів, серед яких — народовладдя, законність, відкритість, колегіальність, поєднання місцевих та загальнодержавних інтересів, виборність органів, їх правова, організаційна та фінансово-економічна самостійність у межах законодавства. Також забезпечується підзвітність і відповідальність органів і посадових осіб перед ТГ, а права МС гарантуються державою та підлягають судовому захисту. Важливим елементом цієї системи є чітке розмежування повноважень між різними рівнями органів

самоврядування, що дозволяє повною мірою реалізовувати їхні функції з орієнтацією на потреби громади.

Територіальна громада міста Кривого Рогу — це спільнота жителів, об'єднаних постійним місцем проживання в межах міста. Вона є первинним суб'єктом МС, основним носієм його функцій і повноважень. У межах, визначених законодавством, громада має право на взаємодію з державними органами, підприємствами, установами, а також з іншими територіальними громадами та навіть брати участь у міжнародних відносинах. Це підкреслює важливу роль громади не лише у внутрішньому житті міста, а й у ширшому контексті суспільно-політичних і економічних зв'язків.

Кривий Ріг володіє одним із найбільших родовищ корисних копалин в Україні. Довжина родовища перевищує 100 кілометрів, а ширина сягає до 6 кілометрів. Це родовище є частиною Кременчуцької магнітної аномалії, загальна площа якої становить близько 300 квадратних кілометрів. У місті активно діє понад 36,5 тисячі підприємців. Із них більше ніж 11,2 тисячі — це юридичні особи, а 25,3 тисячі — фізичні особи-підприємці. Така кількість суб'єктів господарювання формує потужну економічну основу міста. На території Кривого Рогу функціонують 137 промислових підприємств. За обсягами реалізованої промислової продукції місто забезпечує приблизно 19% від загального показника по всій Україні, що робить його важливим центром національної економіки. У місті створена ефективна система підтримки та супроводу інвесторів. Вона дозволяє забезпечити налагоджену комунікацію між бізнесом і владою, а також надає актуальну інформацію про інвестиційні можливості та перспективи. Місто орієнтується на три головні напрямки розвитку: екологічну безпеку та енергоефективність, диверсифікацію економіки, а також відкритість влади і забезпечення добробуту громади. У Кривому Розі впроваджуються електронні сервіси та інформаційні ресурси, що дозволяють мешканцям брати активну участь у прийнятті рішень. Це сприяє прозорості діяльності влади та більш тісному залученню громади до управлінських процесів [34].

Кривий Ріг, як моногород, що історично сформувався навколо гірничо-металургійної промисловості, стикається з унікальними викликами. Залежність від одного сектору економіки, хоча і є його сильною стороною в плані виробничих потужностей, водночас створює ризики, пов'язані з коливаннями цін на сировину та світовим попитом. Тому для сталого розвитку громади необхідно:

1. Диверсифікація економіки: окрім збереження та модернізації існуючих промислових підприємств, варто активно працювати над залученням інвестицій у нові сектори – ІТ, логістика, переробна промисловість, відновлювальна енергетика. Це створить нові робочі місця, зменшить залежність від однієї галузі та зробить економіку більш стійкою.

2. Розвиток інфраструктури: покращення транспортної інфраструктури (дороги, залізничне сполучення), оновлення житлового фонду, розвиток якісних комунальних послуг – це фундамент для комфортного життя мешканців та привабливості для інвесторів.

3. Людський капітал: інвестиції в освіту, підвищення кваліфікації робітників, створення умов для розвитку малого та середнього бізнесу – це ключові фактори для залучення та утримання кваліфікованих кадрів, що є основою будь-якого економічного зростання.

4. Екологічна складова: будучи промисловим центром, Кривий Ріг має особливу відповідальність за екологічний стан. Впровадження сучасних екологічних стандартів на підприємствах, розвиток зелених зон та екологічної свідомості населення є невід'ємною частиною формування позитивного іміджу та комфортного середовища для життя.

Таким чином, для досягнення свого повного потенціалу, Криворізькій територіальній громаді необхідно комплексно підходити до вирішення існуючих проблем, зосереджуючись не тільки на економічних, а й на соціальних та екологічних аспектах розвитку. Це дозволить Кривому Рогу не лише стати одним із провідних промислових центрів, але й комфортним та привабливим місцем для життя та роботи.

Розвиток економіки Кривого Рогу [34] ґрунтується на багатьох перспективних напрямках, що відповідають сучасним викликам та тенденціям сталого зростання. Одним із ключових пріоритетів є циркулярна економіка, яка спрямована на ефективне використання ресурсів, зменшення відходів і повторне залучення матеріалів у виробничі цикли. Машинобудування та металообробка залишаються традиційно сильними галузями, що формують основу промислового потенціалу міста. Поряд із цим активно розвивається виробництво будівельних матеріалів, яке забезпечує потреби внутрішнього ринку та будівельних проєктів різного масштабу.

Не менш важливими є транспорт і логістика, які забезпечують ефективний рух товарів і ресурсів, як всередині країни, так і за її межами. Велика увага приділяється галузі інформаційних технологій та впровадженню інноваційних технологій у виробничі процеси, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності місцевих підприємств. Сільськогосподарський сектор представлений через виробництво та переробку агропромислової продукції, що дозволяє зміцнювати продовольчу безпеку та створювати додану вартість у регіоні.

Крім того, активно розвивається ремонт і сервіс техніки, зокрема виробництво спеціалізованих еластомерних матеріалів, необхідних для технічного обслуговування і промисловості. Значне місце у стратегії розвитку посідає науково-дослідницька діяльність, яка є основою для інновацій, технологічного прориву та підвищення кваліфікації кадрів. Окремим важливим напрямком є виробництво обладнання та устаткування для індустрії «зеленої» енергетики, що сприяє переходу до енергоефективної та екологічно чистої економіки.

Отже, Кривий Ріг — це потужний промисловий центр з унікальними природними ресурсами та значним економічним потенціалом. Попри існуючі проблеми, місто активно розвивається, впроваджуючи стратегії сталого розвитку, диверсифікацію економіки та залучення інвестицій. Особливу увагу приділяють екологічній модернізації, розвитку інфраструктури, людського

капіталу, цифровізації управлінських процесів та активній участі громади у прийнятті рішень. Завдяки багатоканальному фінансуванню, реалізації міжнародних проєктів та підтримці місцевих ініціатив, Кривий Ріг має всі передумови для перетворення на комфортне, інноваційне і конкурентоспроможне місто європейського рівня.

2.2 Економічний потенціал Криворізької міської територіальної громади та фінансово-бюджетна система

Місцеві бюджети є основою для функціонування ТГ, оскільки забезпечують фінансування соціальних послуг, підтримку інфраструктури, реалізацію програм розвитку та заходів безпеки. Через видатки бюджету органи місцевого самоврядування мають можливість оперативно реагувати на виклики, підтримувати найбільш вразливі категорії населення та забезпечувати стабільну життєдіяльність громад. В умовах повномасштабної війни, яка триває в Україні, питання ефективного розподілу та використання коштів місцевих бюджетів набуває особливого значення.

Економічний потенціал ТГ Кривого Рогу є ключовим фактором її спроможності та розвитку. Незважаючи на виклики, пов'язані з повномасштабним вторгненням, економіка міста демонструє певну стійкість завдяки своїй диверсифікованій структурі та присутності великих бюджето-формуєчих підприємств.

Економіка Кривого Рогу традиційно базується на гірничо-металургійному комплексі, який залишається її основою. Провідну роль у цьому секторі відіграє ПАТ «АрселорМіттал Кривий Ріг», яке є одним з найбільших підприємств гірничо-металургійної промисловості України та значним бюджетоутворюючим платником податків для громади. Його діяльність істотно впливає на загальноекономічні показники міста. Крім того, значний внесок роблять інші гірничо-збагачувальні комбінати (ГЗК), такі як

Північний, Центральний та Південний ГЗК, що входять до Групи Метінвест, а також Суха Балка [24].

Окрім важкої промисловості, у структурі економіки присутні машинобудування, харчова промисловість, будівельна галузь, енергетика та транспортна інфраструктура. Сфера послуг, включаючи торгівлю, фінансові послуги та освіту, також відіграє важливу роль у забезпеченні життєдіяльності громади. Хоча частка цих секторів менша порівняно з гірничо-металургійним комплексом, їх розвиток сприяє диверсифікації та стабільності економіки міста [27].

Рівень зайнятості та середня заробітна плата в Кривому Розі традиційно були вищими за середні показники по Дніпропетровській області за рахунок високооплачуваних робочих місць у гірничо-металургійній галузі. Однак, повномасштабна війна вплинула на ці показники, призвівши до скорочення виробництва та, як наслідок, зниження рівня зайнятості та доходів у деяких секторах. Податкове навантаження на підприємства формується відповідно до чинного законодавства, а великі промислові гіганти є основними платниками податків до місцевого та державного бюджетів, забезпечуючи значну частину надходжень до бюджету громади [26].

Незважаючи на складні умови, Кривий Ріг прагне зберігати інвестиційну привабливість. Місто має потенціал для розвитку індустріальних парків, що можуть залучати нових інвесторів та сприяти створенню робочих місць. Наявність великих промислових об'єктів, розвинена інфраструктура та значний кадровий потенціал є перевагами для потенційних інвесторів. Однак, поточна безпекова ситуація суттєво обмежує можливості для реалізації масштабних інвестиційних проєктів. У довоєнний період місто брало участь у національних та міжнародних програмах розвитку, спрямованих на модернізацію інфраструктури та підтримку бізнесу. Після початку повномасштабного вторгнення акцент змістився на відновлення та підтримку критичної інфраструктури [29].

Кривий Ріг як одне з найбільших індустріальних міст України має складну бюджетну структуру з великим обсягом фінансування у сферах освіти, охорони здоров'я, житлово-комунального господарства та соціального захисту. У складних умовах сьогодення саме від ефективного управління місцевими видатками залежить здатність міста зберігати економічну стійкість, підтримувати критичну інфраструктуру та забезпечувати базові потреби мешканців.

У 2024 році доходи місцевого бюджету Кривого Рогу заплановані у розмірі 9 245 688 800 гривень [13]. Це свідчить про збільшення бюджету порівняно з попереднім роком, коли він складав 7 652 781 500 гривень. Власні доходи: 8,8 млрд грн, додаткові джерела надходжень включають рентну плату за користування надрами (224 млн грн) та акцизний податок (609 млн грн) [19]. Грантові кошти: 245,3 млн грн, кредитні ресурси: 98,1 млн грн [68].

У 2025 році, за прогнозами, власні доходи становитимуть значну частину бюджету міста – 8,8 млрд грн з 9,1 млрд грн загального обсягу надходжень [19].

Кривий Ріг демонструє значну фінансову самодостатність, оскільки більша частина його бюджету формується за рахунок власних доходів. Проте, місто також залучає значні обсяги грантових та кредитних коштів.

У структурі економічного потенціалу Криворізької міської ТГ важливу роль відіграє підтримка малого і середнього підприємництва, що особливо актуально в умовах воєнного часу. Упродовж 2022–2024 років у місті реалізуються програми сприяння розвитку бізнесу, зокрема через надання консультаційної, фінансової та правової допомоги підприємцям, а також шляхом впровадження грантових і пільгових механізмів для суб'єктів господарювання.

Аналіз фінансово-бюджетної системи Криворізької міської територіальної громади у довоєнний період (2021 рік) демонструє значну орієнтацію видатків міського бюджету на соціальну сферу. Із загального обсягу соціальних витрат у 1,4 млрд. гривень, близько 60% (або приблизно 1

млрд. гривень) було спрямовано на підтримку функціонування установ соціально-культурної сфери, зокрема освіти, охорони здоров'я, культури та соціального захисту. Окрім того, вагома частина бюджетних коштів, а саме 495 млн. гривень, інвестувалася у житлово-комунальне господарство (211 млн. грн.) та транспортну інфраструктуру (185 млн. грн.), що підкреслює пріоритети громади у розвитку соціальної інфраструктури та забезпеченні комфортних умов для мешканців [33].

В умовах воєнного стану, введеного в лютому 2022 року, Криворізька міська рада обмежила публічний доступ до значної частини нормативно-правових актів та звітів. Це ускладнює повноцінний аналіз соціально-економічного розвитку міста за 2022 рік. Однак, використовуючи дані з державного порталу «Відкритий бюджет» [16], можна зробити висновок про структуру бюджетних видатків.

Загальний обсяг видатків бюджету Кривого Рогу у 2022 році склав 9,24 млрд грн, що відповідає 95,02% від плану виконання. Цей показник на 0,34 млрд грн (+3,82%) перевищив видатки попереднього року.

Основні напрямки видатків бюджету 2022 року розподілилися наступним чином [16]:

- Освіта – 3,35 млрд грн
- Житлово-комунальне господарство – 1,62 млрд грн
- Економічна діяльність – 1,53 млрд грн
- Загальнодержавні функції – 1,38 млрд грн
- Соціальний захист та соціальне забезпечення – 635,22 млн грн
- Охорона здоров'я – 354,4 млн грн
- Духовний та фізичний розвиток – 317,39 млн грн
- Охорона навколишнього природного середовища – 67,21 млн грн
- Громадський порядок, безпека та судова влада – 5,64 млн грн

Таким чином, найбільші обсяги бюджетних коштів у 2022 році були спрямовані на освіту, житлово-комунальне господарство, економічну діяльність та забезпечення загальнодержавних функцій. Це відображає

пріоритети громади у фінансуванні ключових сфер життєдіяльності міста в умовах повномасштабного вторгнення.

У контексті економічного потенціалу Криворізької міської ТГ та її фінансово-бюджетної системи, слід зазначити, що бюджетна політика міста у 2023 році була повністю адаптована до викликів воєнного стану, зосереджуючись на забезпеченні стабільного функціонування громади.

Загальний обсяг міського бюджету на 2023 рік склав 7,9 мільярдів гривень. При цьому значна його частина – майже 44% – була пріоритетно спрямована на соціально-культурну сферу та соціальний захист мешканців. Важливою складовою видатків також стало забезпечення обороноздатності міста, включаючи фінансування заходів з територіальної оборони, підтримки громадського порядку та безпеки [12].

Ця орієнтація на підтримку життєдіяльності та соціальний захист населення була продовжена Криворізькою міською владою і у 2024 році. Запланований загальний обсяг видатків на утримання бюджетних установ та соціальний захист мешканців становив 5,3 мільярда гривень [14].

У період 2022-2024 років, бюджетна політика була зосереджена на забезпеченні стабільного функціонування в умовах особливого стану, з пріоритетом на соціальну підтримку мешканців, посилення обороноздатності та швидку адаптацію до викликів. Значну увагу також приділяли ефективному використанню ресурсів для підтримки життєво важливої інфраструктури.

Ключові дані щодо видатків місцевого бюджету за 2023 та 2024 роки (див. дод. Б), представлені у відповідних інформаційних звітах, дозволяють окреслити орієнтовний план управління цими коштами за п'ятнадцятьма основними напрямками. Важливими статтями бюджету також є фінансування транспортної інфраструктури та дорожнього господарства, сфери зв'язку, телекомунікацій та інформатизації, економічної діяльності, інших супутніх напрямків та міжбюджетних трансфертів (див. табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Аналіз динаміки видатків міста Кривий Ріг за період 2022 – 2024 рр.

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік	Відхилення, тис.грн.		Темп росту, %	
				2022-2023 рр	2023-2024 рр	2022-2023 рр	2023-2024 рр
Державне управління	294622,5	319206,5	399432	24584	80225,5	108,3	125,1
Освіта	3072929,9	3074357,8	3633048	1427,9	558690,5	100	118,2
Охорона здоров'я	458659,6	514369	629196,8	55709,4	114827,8	112,1	122,3
Соціальний захист та соціальне забезпечення	652515,5	748635,2	947594	96119,7	198958,8	114,7	126,6
Культура і мистецтво	144731,1	169398,1	178130,9	24667	8732,8	117	105,2
Житлово-комунальне господарство	643935,3	867554,9	1792579	223619,6	925023,8	134,7	206,6
Фізична культура і спорт	139445,5	146466,9	195896,4	7021,4	49429,5	105	133,7
Здійснення заходів із землеустрою	0	245,8	430,2	245,8	184,4	0	175
Будівництво та регіональний розвиток	17125,4	32731,4	133545,7	15606	100814,3	191,1	408
Транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство	1496441,3	2170786,6	1068163	674345,3	-1102624	145,1	49,2
Інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю	110545,6	426476,9	603046,5	315931,3	176569,6	385,8	141,4
Зв'язок, телекомунікації та інформатика	45982,1	99805	234550,6	53822,9	134745,6	217,1	235
Інша діяльність	599322	756943,1	607593,7	157621,1	-149349	126,3	80,3
Міжбюджетні трансферти	421870,5	833168	573252,5	411297,5	-259916	197,5	68,8
Всього	8098126,3	10160145,2	10996459	2062018,9	836313,8	125,5	108,2

Аналіз динаміки бюджетних видатків за період з 2022 по 2024 рік свідчить про стабільну тенденцію до зростання фінансування більшості галузей. Основними факторами такого зростання виступають інфляційні процеси, що об'єктивно збільшують потребу в бюджетних ресурсах, а також посилена потреба держави оперативно реагувати на виклики, пов'язані з безпековою ситуацією, відновленням інфраструктури та соціальною підтримкою населення.

Найбільше зростання видатків зафіксовано у сфері ЖКГ, де у 2024 році обсяг фінансування збільшився більш ніж удвічі порівняно з попереднім роком (темп росту — 206,6%). Це свідчить про пріоритетність підтримки міської інфраструктури, модернізації об'єктів ЖКГ і проведення ремонтно-відновлювальних робіт. Ще більш вражаюче зростання продемонструвала галузь будівництва та регіонального розвитку — на 408%, що пояснюється активним відновленням інфраструктурних об'єктів, зведенням укріплень, а також реконструкцією установ соціального призначення. Значне збільшення фінансування спостерігається також у сфері зв'язку, телекомунікацій та інформатики (на 135%), що вказує на інтенсивну цифровізацію управлінських процесів, модернізацію каналів зв'язку та посилення кібербезпеки.

Соціальний захист і соціальне забезпечення також отримали підвищене фінансування (зростання на 26,6%), що обумовлено збільшенням кількості осіб, які потребують допомоги в умовах воєнного стану. У сферах охорони здоров'я та освіти фінансування зросло на 22,3% та 18,2% відповідно, що пов'язано з необхідністю адаптації до воєнних умов — облаштуванням безпечних просторів, забезпеченням безперервності освітнього процесу та надання медичних послуг військовим і цивільному населенню.

Водночас, деякі напрями зазнали зниження темпів зростання фінансування. Зокрема, транспортна інфраструктура (темп росту — 49,2%), міжбюджетні трансферти (68,8%) та інша економічна діяльність (80,3%). Таке зниження може свідчити про зміну бюджетних пріоритетів і тимчасове згортання капітальних проєктів, що не є критичними у поточних обставинах.

Загалом, обсяг бюджетних видатків зріс із 8,1 млрд грн у 2022 році до майже 11 млрд грн у 2024 році. Це демонструє гнучкість та адаптивність бюджетної політики, здатність оперативно реагувати на виклики часу та забезпечувати належне фінансування пріоритетних напрямів життєзабезпечення територіальних громад. Наочно все можна побачити на рис. 2.1.

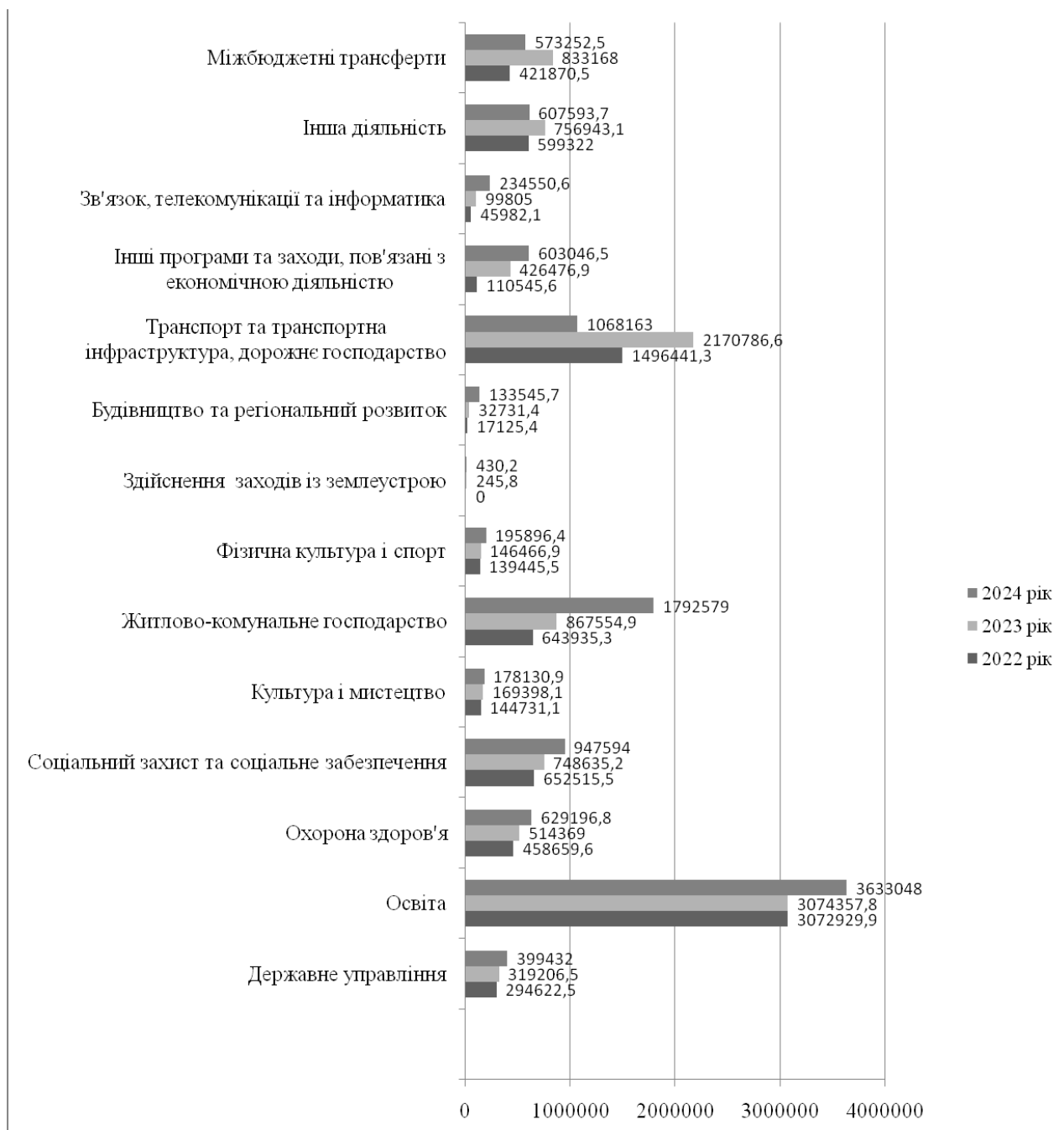

Рис.2.1 – Динаміка видатків міста Кривий Ріг за період 2022 – 2024 рр.

На основі представлених даних, що ілюструють видатки за основними сферами протягом 2022-2024 років, можна зробити висновок про ключові пріоритети та тенденції фінансування.

Безумовним лідером за обсягами видатків у всі три роки є освіта, що свідчить про її пріоритетність та високу ресурсоємність. Витрати на освіту стрімко зростали: з приблизно 294 622,5 одиниць у 2022 році до 307 2929,3 у 2023 році та досягли найвищого показника в 36 33048 одиниць у 2024 році. Такі значні обсяги видатків вказують на те, що освіта є соціально значущою функцією, яка потребує суттєвих ресурсів для утримання закладів, виплати заробітних плат педагогам та забезпечення навчального процесу. Це також відображає важливість інвестицій у людський капітал для майбутнього розвитку та необхідність модернізації освітньої інфраструктури.

На другому місці за обсягами видатків знаходиться транспорт та транспортна інфраструктура, дорожнє господарство, хоча і зі значним відривом від освіти. Витрати у цій сфері становили приблизно 1 496 441,3 у 2022 році, зросли до 2 170 786,6 у 2023 році, але знизились до 1 068 163 у 2024 році. Інвестиції в інфраструктуру є ключовими для економічного розвитку та комфорту жителів. Зростання у 2023 році, ймовірно, було пов'язане з активними проєктами з ремонту та будівництва доріг, тоді як зниження у 2024 році може пояснюватись завершенням великих проєктів, перерозподілом ресурсів або впливом зовнішніх факторів, таких як воєнний стан.

Соціальний захист та соціальне забезпечення є значною статтею видатків, особливо у 2023 та 2024 роках, демонструючи стабільну потребу у підтримці населення. Видатки у цій сфері зростали з 652 515,5 у 2022 році до 748 635,2 у 2023 році та досягли 947 594 у 2024 році. Це відображає соціальну орієнтованість бюджету та необхідність підтримки вразливих верств населення, що є особливо актуальним в умовах кризи або воєнного стану.

Видатки на житлово-комунальне господарство (ЖКГ) також є значними, хоча і мінливими. Після 643 935,3 у 2022 році та 867 554,9 у 2023 році, спостерігається значне зростання до 1 792 579 у 2024 році. Ці витрати

необхідні для підтримки життєдіяльності громади, забезпечуючи водопостачання, опалення, вивезення сміття та утримання будинків. Різке зростання у 2024 році може вказувати на інвестиції в модернізацію мереж, ремонт або зростання вартості послуг.

Міжбюджетні трансферти демонструють значні обсяги, що підтверджує функціонування системи децентралізації та перерозподілу коштів між рівнями бюджету. Після 421 870,9 у 2022 році та 638 168 у 2023 році, у 2024 році вони дещо знизилися до 573 252,5. Ці кошти передаються з одного бюджету до іншого, і їх динаміка відображає фінансову підтримку громад або зміни в системі бюджетного вирівнювання.

Видатки на державне управління є помітними, але відносно стабільними, відображаючи витрати на утримання адміністративного апарату. Зростання з 234 622,5 у 2022 році до 399 432 у 2024 році може бути пов'язане з інфляцією, збільшенням штату або підвищенням заробітних плат. Одночасно, інші програми та заходи, пов'язані з економічною діяльністю, демонструють значне зростання у 2024 році, досягнувши 603 046,5, що свідчить про активізацію економічних програм та ініціатив.

Інші сфери, такі як охорона здоров'я, культура і мистецтво, фізична культура і спорт, будівництво та регіональний розвиток, зв'язок, телекомунікації та інформатика, а також "інша діяльність", мають менші, але значущі обсяги видатків, що відображає широкий спектр функцій, які виконуються. Особливо помітним є зростання видатків на будівництво та регіональний розвиток у 2024 році (до 133 545,7), що може вказувати на відновлення або старт нових проєктів.

Загалом, представлений рисунок чітко ілюструє пріоритетність соціальної сфери, зокрема освіти, у структурі видатків, що є характерним для місцевих бюджетів, орієнтованих на забезпечення базових потреб населення. Значні інвестиції в інфраструктуру та соціальний захист також підтверджують ключові напрями розвитку та підтримки. Динаміка видатків за роками дозволяє відстежувати зміни в пріоритетах, вплив реформ та зовнішніх

факторів, що можуть призводити до перерозподілу ресурсів, та свідчить про поживавлення економічної активності та інвестиційні плани у 2024 році.

Таким чином, фінансово-бюджетна система Кривого Рогу демонструє адаптивність та пріоритетність соціальної сфери і безпеки в умовах надзвичайного стану, що є ключовим аспектом використання економічного потенціалу громади.

А також, фінансово-бюджетна система Кривого Рогу у 2022–2024 роках показала високу адаптивність до умов війни. Міська влада зосередила ресурси на підтримці соціальної сфери, забезпеченні критичної інфраструктури, обороноздатності та цифровізації. Зростання видатків у ключових галузях свідчить про прагнення громади зберегти економічну стабільність, реагувати на нові виклики та забезпечити базові потреби мешканців. Бюджетна політика міста демонструє гнучкість, ефективність управління та орієнтацію на сталий розвиток навіть в умовах кризи.

Підсумовуючи, місцевий бюджет Кривого Рогу виконує ключову роль у забезпеченні життєдіяльності громади, особливо в умовах воєнного стану. Економічна стійкість міста значною мірою забезпечується за рахунок великих промислових підприємств, зокрема гірничо-металургійного комплексу, що формують основу бюджетних надходжень. Незважаючи на виклики, пов'язані з повномасштабною війною, Кривий Ріг демонструє фінансову самодостатність, активно залучає гранти, кредити та підтримує інвестиційну привабливість. Бюджетна політика громади у 2022–2024 роках адаптована до нових реалій і зосереджена на соціальному захисті, підтримці критичної інфраструктури, обороноздатності та модернізації управлінських процесів. Аналіз видатків свідчить про стабільне зростання фінансування більшості галузей, зокрема житлово-комунального господарства, будівництва, зв'язку та освіти. Це відображає пріоритети міста — забезпечити стійкість, безпеку та розвиток у надзвичайних умовах. Кривий Ріг продовжує зміцнювати свій економічний потенціал, балансує між вирішенням нагальних проблем та стратегічним розвитком територіальної громади.

2.3 Проблеми та основні перспективи у формуванні економічної та фінансової стабільності громад

Сучасні реалії свідчать про серйозні виклики у сфері публічних фінансів: у суспільстві зростає кількість скарг на неефективне управління централізованими фондами, непрозоре формування, розподіл та використання бюджетних коштів. Особливо гостро відчувається надмірне податкове навантаження, яке часто має суто фіскальний характер, без належної реалізації стимулюючої функції податків. Крім того, спостерігається низький рівень соціальної справедливості у податковій системі, неефективність у розподілі державного бюджету та слабкий захист соціально вразливих верств населення. Це, у свою чергу, негативно впливає на загальний рівень суспільного добробуту [44].

Після початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну у 2022 році економіка країни зазнала колосальних втрат — руйнування інфраструктури, житлового фонду, промислових об'єктів і об'єктів критичної інфраструктури оцінюються в сотні мільярдів доларів. Уже в березні 2022 року, за оцінками Мінекономіки, ВВП України впав на 47–50% порівняно з березнем попереднього року, що спричинило загальне зниження ВВП на 15,1% у першому кварталі 2022 року. У квітні-травні темпи падіння дещо зменшилися, але залишалися високими — на рівні 41–44%, а за підсумками року спад ВВП сягнув 29,2% [20].

З огляду на масштабні наслідки збройної агресії проти України, процес забезпечення стійкості громад не може спиратися виключно на централізовані механізми підтримки. Натомість, пріоритетного значення набуває мобілізація внутрішніх ресурсів місцевих спільнот шляхом посилення інституційної спроможності ОМС, раціоналізації бюджетного планування, активного залучення зовнішньої (зокрема міжнародної) допомоги та формування ефективних механізмів взаємодії з приватним сектором. У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження стратегічного управління

розвитком територій та створення систем фінансового моніторингу як базових інструментів адаптації до кризових умов і формування довгострокових векторів відновлення. При цьому варто наголосити на визначальній ролі фінансової політики держави у забезпеченні сталого повоєнного розвитку країни [44].

Для досягнення стійкого економічного зростання в Україні необхідна комплексна та багаторівнева стратегія. Це передбачає не лише глибокі структурні реформи в національній економіці, але й значні інвестиції в людський капітал через модернізацію систем освіти та науки, а також оновлення критичної інфраструктури та ефективне використання міжнародної підтримки. Важливо розуміти, що йдеться не просто про відновлення зруйнованих об'єктів, а про формування міцного підґрунтя для довготривалого економічного розвитку [17].

Особливої уваги заслуговує фінансовий сектор, оскільки він відіграє ключову роль в акумулюванні ресурсів, забезпеченні кредитування підприємницької діяльності та підтримці важливих соціальних ініціатив. Стабілізація цієї сфери вимагає не тільки структурної перебудови фінансових інституцій, але й створення сприятливого інвестиційного середовища, запровадження прозорого регулювання та забезпечення ефективного нагляду за фінансовими установами.

У сучасних умовах цифрової трансформації публічної сфери впровадження електронного врядування залишається недостатньо системним. Цифрові інструменти, зокрема електронні сервіси з надання адміністративних послуг чи системи електронних закупівель, переважно використовуються фрагментарно або формально, що істотно знижує рівень прозорості та ефективності управлінських процесів. Крім того, відкритість фінансових даних залишається обмеженою: громадськість часто позбавлена повного доступу до статистичних показників, бюджетної звітності та інформації про публічні витрати, що формує атмосферу недовіри до діяльності органів влади [44].

Отже, досягнення економічної і фінансової стабільності громад можливе лише за умови поєднання ефективного місцевого управління, адресної підтримки, інституційного розвитку та участі громадян у формуванні пріоритетів розвитку. Комплексний підхід до вирішення виявлених проблем дозволить територіальним громадам не лише стабілізувати фінансову ситуацію, а й стати активними агентами економічного зростання та відновлення держави.

Аналіз сучасних підходів до фінансової та економічної політики ТГ дозволяє виокремити основні пріоритети, що мають слугувати підґрунтям для сталого економічного зростання на місцевому рівні. Зокрема, у науковій та практичній літературі [21] визначено, що ефективний розвиток ТГ можливий за умови комплексної реалізації таких стратегічних напрямів:

1. Підвищення добробуту та якості життя населення, що має бути основним критерієм оцінки ефективності місцевої економічної політики.
2. Створення сприятливого інвестиційного клімату та залучення інвестицій, що є запорукою модернізації економіки та стимулювання зайнятості на місцях.
3. Підтримка малого і середнього бізнесу, включаючи матеріально-фінансову допомогу, впровадження пільгових умов оподаткування, а також активізацію краудфандингових механізмів (добровільних внесків).
4. Розбудова сучасної ділової інфраструктури, зокрема системи професійних сервісів (юридичних, інформаційних, консалтингових), що забезпечує якісний супровід підприємницької діяльності.
5. Модернізація об'єктів технічної інфраструктури, які мають критичне значення для сталого функціонування територій (дороги, мережі постачання, телекомунікації).
6. Зміцнення дохідної бази місцевих бюджетів через мобілізацію внутрішніх ресурсів та податкових резервів.
7. Підвищення ефективності використання бюджетних коштів, що передбачає оптимізацію видатків та посилення контролю.

8. Реформування міжбюджетних відносин, орієнтоване на посилення мотивації до економічного розвитку територій.

9. Залучення громадськості до формування бюджету, що забезпечує підзвітність, прозорість і ефективність розподілу ресурсів відповідно до реальних потреб мешканців.

Узагальнюючи, слід наголосити, що ефективна економічна система територіальної громади повинна ґрунтуватися на поєднанні соціальної орієнтованості, інституційної спроможності, фінансової незалежності та активної участі громадян, що відповідає сучасним принципам децентралізації та доброго врядування [21].

В умовах воєнного стану ТГ України зіштовхнулися з безпрецедентними викликами, що мають як короткострокові, так і довгострокові наслідки для соціально-економічного розвитку. Основні загрози стосуються економічних втрат, внутрішньої та зовнішньої міграції, пошкодження інфраструктури, а також соціальних, гуманітарних й екологічних проблем. Усі ці виклики потребують комплексної політики реагування з боку органів місцевого самоврядування та підтримки держави [21].

Однією з головних проблем стало зупинення промислового виробництва в багатьох регіонах, що призвело до спаду економіки територіальних громад, регіонів та країни загалом. Внаслідок цього громади втрачають робочі місця, капітальні інвестиції, експортні надходження та доходи до місцевих бюджетів. Додатково зростають непередбачувані витрати на відновлення інфраструктури, особливо у сфері ЖКГ та соціального захисту. Шляхи вирішення зазначені на рис.2.2.

Великий вплив на ТГ справила вимушена міграція. З країни виїхали мільйони громадян, що призвело до втрати людського капіталу, зокрема працездатного та інтелектуального ресурсу. Водночас громади, які прийняли ВПО, стикаються з надмірним навантаженням на житловий фонд, медичні та освітні послуги, інфраструктуру й бюджет.

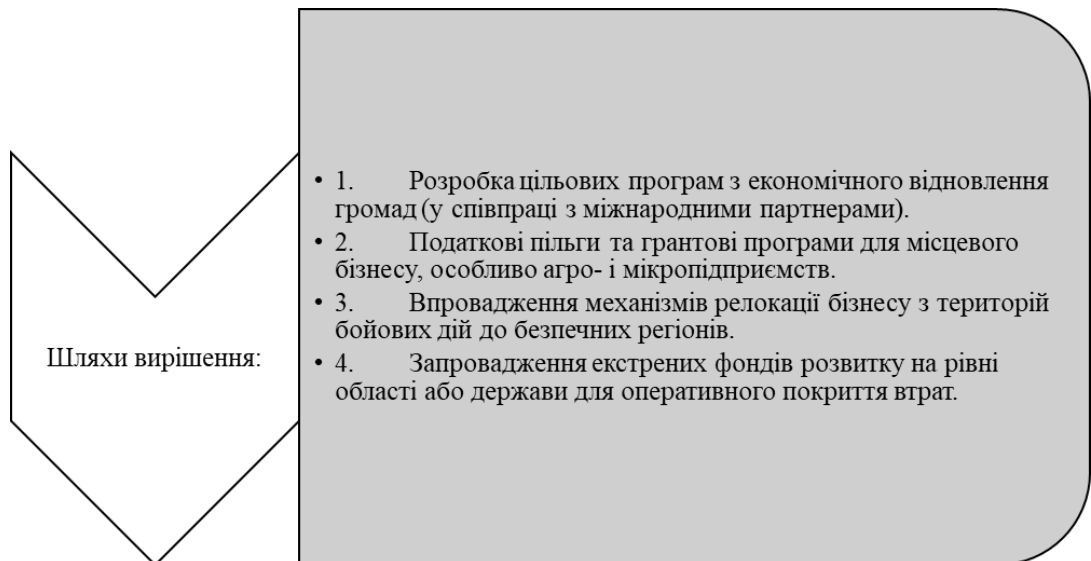

Рис. 2.2 – Шляхи вирішення проблеми зупинення промислового виробництва в регіонах

Для ефективного вирішення проблем, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами (ВПО) та їхньою інтеграцією, необхідно комплексно підійти до цього питання. Серед ключових шляхів є створення державної субвенції, яка враховуватиме фактичну кількість ВПО у громадах, що їх приймають, забезпечуючи таким чином адекватне фінансування. Водночас, надзвичайно важливо розширити державні та місцеві програми адаптації та інтеграції переселенців, охопивши такі аспекти, як перекваліфікація, сприяння працевлаштуванню та надання необхідної психологічної підтримки. Окрім цього, необхідно розробити стійкі механізми довгострокового житлового забезпечення ВПО, зокрема через залучення державно-приватного партнерства. Ефективному розподілу ресурсів та цільовій підтримці сприятиме також цифрова реєстрація потреб ВПО, що дозволить оперативно реагувати на актуальні запити та забезпечити прозорість у наданні допомоги.

Воєнний стан спровокував вимушене переміщення підприємств, яке стало викликом для громад, що приймають бізнес. Зокрема, виникає потреба в пошуку нових приміщень, налагодженні логістики, забезпеченні екологічної безпеки, розміщенні працівників і формуванні нової робочої сили.

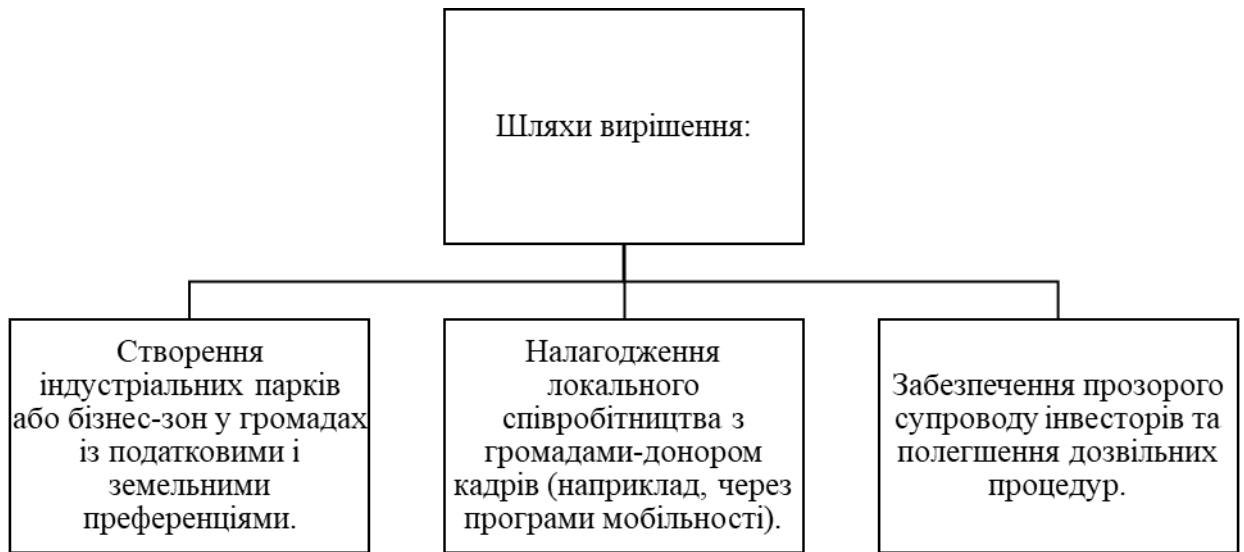

Рис.2.3 – Шляхи вирішення проблеми вимушеного переміщення підприємств

Значна кількість жителів втратили роботу або житло, опинилися в умовах безробіття чи соціальної ізоляції. Постає необхідність у перекваліфікації, підтримці сімей, створенні нових робочих місць. Для подолання актуальних викликів та стимулювання економічного й соціального розвитку громад, ключовими шляхами вирішення є імплементація комплексних програм. Це включає розширення можливостей для тимчасового працевлаштування та громадських робіт, що не лише забезпечить зайнятість населення, а й сприятиме виконанню важливих суспільних проєктів. Паралельно необхідно розвивати центри перекваліфікації, які у тісній співпраці з місцевими коледжами та центрами зайнятості зможуть оперативно реагувати на потреби ринку праці, надаючи громадянам актуальні навички для подальшого працевлаштування. Водночас, для покращення житлових умов та стимулювання будівельної галузі, важливим є розробка та реалізація місцевих програм з будівництва та ремонту житла, особливо орієнтованих на малозабезпечені верстви населення, що сприятиме не лише вирішенню соціальних проблем, а й створенню додаткових робочих місць та активізації місцевої економіки.

Окуповані або звільнені території часто залишаються забрудненими вибухонебезпечними предметами. Це створює додаткові ризики для життя мешканців, а також ускладнює сільське господарство, будівництво та повернення населення. Для ефективного вирішення проблеми мінного забруднення та вибухонебезпечних залишків, які становлять значну загрозу для життя та економічного розвитку, необхідний комплексний підхід. Він включає розширення програм розмінування у тісній співпраці з міжнародними організаціями, що забезпечить залучення необхідних ресурсів, експертизи та технологій. Паралельно з цим, критично важливим є широке інформування населення про небезпечні зони та навчання базовим правилам безпеки, що дозволить мінімізувати ризики для цивільного населення. Додатково, залучення волонтерів та спеціалістів для очищення територій від мін та вибухонебезпечних залишків сприятиме прискоренню цього життєво важливого процесу та відновленню безпечного середовища для життя та господарської діяльності.

Сучасне управління ТГ в умовах воєнного стану потребує не лише адаптації до надзвичайних викликів, а й стратегічного мислення, міжмуніципального співробітництва та активної участі держави. Тільки комплексний підхід — поєднання інфраструктурної, соціальної, економічної та гуманітарної політики — здатен забезпечити стійкість та розвиток територіальних громад навіть у найважчих обставинах.

Отже, сучасні виклики у сфері публічних фінансів, зумовлені як внутрішніми проблемами управління, так і наслідками війни, вимагають від територіальних громад України комплексного підходу до економічного розвитку та фінансової стабільності. Недосконала податкова система, непрозоре використання бюджетних коштів, зростаюче навантаження на місцеві бюджети та масштабні втрати через воєнні дії загострюють соціально-економічну ситуацію.

Ефективне відновлення та розвиток ТГ можливі лише за умови стратегічного планування, активної участі громадськості, мобілізації

внутрішніх ресурсів, модернізації інфраструктури та розширення міжнародної підтримки. Особливе значення має підтримка малого бізнесу, залучення інвестицій, реформування міжбюджетних відносин та створення сприятливого інституційного середовища.

Таким чином, лише поєднання цілеспрямованої фінансової політики, ефективного місцевого управління та соціальної відповідальності дозволить громадам стати повноцінними агентами економічного зростання та забезпечити стійкий повоєнний розвиток країни.

Загалом, результати аналітичного дослідження свідчать про те, що Кривий Ріг є не лише ключовим промисловим осередком України, а й містом з високим потенціалом для відновлення та розвитку в умовах післякризової трансформації. Економічна структура громади значною мірою зберегла свою функціональність завдяки сильній базі бюджетоформуючих підприємств, зокрема у сфері гірничо-металургійної промисловості. При цьому місто демонструє поступове, але системне прагнення до економічної диверсифікації, технологічного оновлення, розвитку малого і середнього бізнесу та залучення зовнішніх ресурсів, що є критично важливим в умовах зростаючих фінансових ризиків.

Варто відзначити високий рівень адаптивності бюджетної політики Криворізької громади. Фінансування соціально значущих сфер збережено навіть в умовах воєнних викликів. Значні ресурси спрямовуються на підтримку обороноздатності, житлово-комунальне господарство, енергетичну безпеку та охорону здоров'я, що свідчить про пріоритетність базових потреб населення. Розширення спектра міжнародного фінансування, участь у програмах технічної допомоги, зокрема від ЄС, GIZ, ПРООН, сприяє реалізації проєктів з відновлення критичної інфраструктури, модернізації системи управління та цифровізації послуг.

Однак економіка громади продовжує зазнавати тиску з боку низки викликів: інфляційні процеси, порушення логістичних ланцюгів, обмежений доступ до сировини та енергоресурсів, міграція працездатного населення.

Водночас зберігається надмірна залежність від одного сектора (важкої промисловості), що робить економіку вразливою до зовнішніх шоків. Саме тому стратегічною метою має стати перехід до моделі сталого багатогалузевого розвитку громади з акцентом на інновації, «зелену» економіку, освіту, безпеку та людський капітал.

Для досягнення довгострокової фінансової стійкості необхідно також реформувати систему міжбюджетних відносин, що нині є обмежуючим чинником для розвитку громад. Розширення податкової бази, створення умов для локалізації доходів, запровадження програм державно-приватного партнерства та бюджетного планування на засадах результативності — ось ті важелі, які дозволять громадам стати справді самодостатніми суб'єктами розвитку. Ключову роль у цьому процесі відіграє ефективне управління ресурсами, прозорість прийняття рішень, цифрова трансформація місцевих фінансів та участь громадян у формуванні бюджетної політики.

Узагальнюючи викладене, можна зробити висновок, що Кривий Ріг демонструє високий рівень готовності до викликів і можливостей нової економічної реальності. Його приклад є показовим для інших територіальних громад України у питаннях ефективного використання наявного потенціалу, стратегічного планування та забезпечення фінансової стабільності навіть у надзвичайно складних умовах. Успішна реалізація нової економічної моделі громади значною мірою залежатиме від здатності об'єднати зусилля держави, бізнесу, міжнародних партнерів та самих громадян навколо єдиної мети — створення сталої, конкурентоспроможної та безпечної громади, яка стане опорою для післявоєнного відродження України.

Аналізуючи виконану роботу в аналітичному розділі, можемо зробити висновок про комплексний характер викликів та перспектив, що стоять перед територіальною громадою міста Кривий Ріг. Незважаючи на значні зусилля з розбудови привабливості та реалізацію стратегічних проєктів, таких як демонстраційний проєкт «Маркетингова стратегія міста Кривого Рогу» та конкурс «Громадський бюджет», досі існують системні проблеми, які

перешкоджають повноцінному формуванню позитивного інвестиційного клімату та загальному розвитку. Ці проблеми особливо загострилися в умовах повномасштабної війни, яка спричинила колосальні економічні втрати та змінила пріоритети бюджетної політики.

Кривий Ріг, як потужний промисловий центр, володіє унікальними природними ресурсами та значним економічним потенціалом, зокрема завдяки гірничо-металургійному комплексу та діяльності таких гігантів, як «АрселорМіттал Кривий Ріг». Однак, моногалузева залежність створює ризики, що зумовлює нагальну потребу в диверсифікації економіки. Місто активно працює над залученням фінансових ресурсів від міжнародних організацій та реалізує програми підтримки малого та середнього підприємництва, що демонструє його здатність адаптуватися до викликів та шукати нові шляхи розвитку.

Фінансово-бюджетна система Кривого Рогу демонструє значну фінансову самодостатність, адаптивність та пріоритетність соціальної сфери і безпеки. Аналіз видатків бюджету за 2022–2024 роки свідчить про гнучкість політики, спрямованої на забезпечення стабільного функціонування громади в умовах воєнного стану. Найбільше зростання фінансування зафіксовано у сферах житлово-комунального господарства, будівництва та регіонального розвитку, що підкреслює зосередженість на підтримці критичної інфраструктури та відновленні. Водночас, існують виклики, пов'язані з непрозорістю управління централізованими фондами, неефективним розподілом бюджетних коштів та надмірним податковим навантаженням.

Таким чином, для досягнення свого повного потенціалу, Криворізькій територіальній громаді необхідно комплексно підходити до вирішення існуючих проблем, зосереджуючись на:

1. Диверсифікації економіки, залученні інвестицій у нові сектори та підтримці малого й середнього бізнесу.
2. Розвитку інфраструктури, включно з екологічною модернізацією та впровадженням принципів циркулярної економіки.

3. Інвестиціях у людський капітал та створенні сприятливого середовища для професійного й особистісного зростання.

4. Підвищенні прозорості та ефективності публічного управління, зокрема через системне впровадження електронного врядування та забезпечення відкритості фінансових даних.

У підсумку, Кривий Ріг має всі передумови для того, щоб, збалансувавши поточні виклики та стратегічні пріоритети, перетворитися на комфортне, інноваційне та конкурентоспроможне місто європейського рівня, забезпечуючи сталий розвиток та підвищуючи добробут своїх мешканців.

ВИСНОВОК

У першому розділі дипломної роботи було здійснено комплексне дослідження сутності економічної та фінансової системи територіальної громади. Розглянуто основні теоретичні підходи до формування економічної самодостатності громад, визначено їх роль у забезпеченні соціально-економічного розвитку в умовах децентралізації. Проведено аналіз нормативно-правової бази, що регулює економічну та фінансову діяльність територіальних громад, зокрема розглянуто положення Бюджетного кодексу України, Закону «Про місцеве самоврядування в Україні» та інших актів.

У процесі дослідження було здійснено критичний аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників щодо підходів до формування економічної стійкості громад. Визначено ключові складові фінансової системи громад, зокрема структуру доходів і видатків місцевих бюджетів, джерела фінансового забезпечення та основні напрями витрачання коштів. Проаналізовано економічну інфраструктуру територіальних громад, включаючи індустріальний потенціал, транспортну систему, соціальні об'єкти та інвестиційні можливості.

В аналітичному розділі дослідження було проаналізовано фінансово-бюджетну систему Криворізької міської територіальної громади у динаміці 2021–2024 років. Окрему увагу приділено впливу воєнного стану на бюджетні процеси: визначено, що громада адаптувала бюджетну політику до нових умов, змістивши акценти на підтримку критичної інфраструктури, соціальний захист населення та обороноздатність. Проведено аналіз видатків бюджету за основними напрямками, що дозволило виявити пріоритети фінансової політики громади в умовах кризи.

В ході дослідження також було розглянуто питання участі Криворізької громади в програмах післявоєнного відновлення, міжнародного технічного співробітництва та підтримки малого бізнесу. Особлива увага приділялася підтримці ВПО та ветеранів через грантові програми й податкові пільги.

Зроблено висновок про активну позицію громади в питаннях залучення ресурсів і формування сучасної економічної моделі розвитку.

Загалом, результати дослідження підтверджують, що фінансова та економічна системи територіальної громади Кривого Рогу функціонують адаптивно та стабільно, демонструючи спроможність до самостійного розвитку, збереження базових функцій життєзабезпечення та перспективу зростання після завершення військових дій.

У підсумку можна зробити висновок, що економічний та фінансовий потенціал Криворізької громади забезпечує її відносну стійкість у кризових умовах, проте потребує подальшого зміцнення через впровадження ефективних механізмів управління ресурсами, залучення інвестицій, розвиток підприємництва та модернізацію фінансової системи відповідно до умов децентралізації та євроінтеграційного курсу України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. . Мамонова В., Балдич Н., Гринчук Н., Чорній Л., Рубановський К., Борода М. Джерела та механізми фінансування місцевого економічного розвитку: навч. посіб. Київ : Центр громадської експертизи. Проект «Місцевий економічний розвиток міст України», 2013. 176 с.
2. «АрселорМіттал Кривий Ріг» інвестує 1 мільярд доларів в екомодернізацію. Економічна правда. URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2021/04/15/673014/> (дата звернення 11.04.2025).
3. «АрселорМіттал Кривий Ріг» тимчасово призупиняє інвестиційні програми у Кривому Розі. KRIVBASS.CITY. URL: <https://krivbass.city/news/view/arselormittal-krivij-rig-timchasovo-prizupinyae-investitsijni-programi-u-krivomu-rozi> (дата звернення 11.04.2025)
4. Interregional partnership as a background for the sustainable development: European facet / I. Zabłodska, K. Sieriebriak, O. Kolomytseva et al. European Journal of Sustainable Development. 2019. Vol. 8. URL: <http://ecsdev.org/ojs/index.php/ejsd/article/view/805/800>
5. Is CSR the panacea for SMEs? A study of socially responsible SMEs during economic crisis / S. Magrizos, E. Apospori, M. Carrigan, R. Jones. European Management Journal. 2021. Vol. 39. No. 2. P. 291–303
6. Popadynets N. Forming the territorial communities' local budgets in Ukraine under decentralization: Current condition and management tasks. Journal of Optimization in Industrial Engineering. 2021. Vol. 14 (Special Issue – Serial № 29). P. 201–208. DOI: 10.22094/joie.2020.677868.
7. Semyhulina, Iryna B. (2021) “The Theoretical Aspects of Spatial Development: Analyzing the World Experience in the Formation of the Territory Management System.” Business Inform 7:6–14. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2021-7-6-14>
8. Бак Н. Фінансова безпека територіальних громад в Україні:

сутність, структурні складові, загрози // Світ фінансів. 2019. № 1. С. 98. ISSN 1818-5754.

9. Батанов О. В. Територіальна громада. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-879248>

10. Бобровська О. Ю., Шумік І. В. Корпоративне управління соціальним розвитком територіальних громад: монографія. Дніпропетровськ: ДРІДУ НАДУ, 2014. 232 с

11. Бренд міста Кривий Ріг. Офіційний сайт Виконкому –Кривий Ріг. URL: https://vykonkom-tsmkr.gov.ua/novyj_resurs3.html/(дата звернення 11.04.2025).

12. Бюджет Кривого Рогу 2023: чи збережуть соціальні програми та безкоштовний проїзд | Інформатор Кривий Ріг. Новини Кривого Рогу сьогодні: події, події. URL: <https://kr.informator.ua/2022/11/30/byudzheth-kryvogo-rogu-2023-chy-zberezhut-sotsialni-programy-ta-bezkoshtovnyj-proyizd/> (дата звернення: 10.05.2025).

13. Бюджет Кривого Рогу на 2024 рік: на що підуть гроші з кишень платників податків? | nachasi.kr.ua. (2023, 9 грудня). URL: <https://nachasi.kr.ua/kryvyj-rig/biudzheth-2024/> (дата звернення: 10.05.2025).

14. Бюджет Кривого Рогу-2024: Максимально можлива підтримка Сил оборони України, військових та членів їхніх сімей, збереження соціальних програм для криворіжців та безкоштовного проїзду, забезпечення життєдіяльності міста та безпеки мешканців | Офіційний вебсайт Криворізької міської ради та її виконавчого комітету. URL: https://kr.gov.ua/ua/news/pg/81223381690084_n/ (дата звернення: 10.05.2025).

15. Бюджетний кодекс України. Законодавство України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 27.04.2025).

16. Відкритий бюджет: веб-портал. URL: <https://openbudget.gov.ua/> (дата звернення 11.04.2025).

17. Вовчак О. Д., Ярошенко О. О. Проблеми фінансового забезпечення повоєнного розвитку економіки України та напрями їх

вирішення // Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління. 2023. № 10. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2023-10-08-08>

18. Волосюк М. В., Сіренко І. В. Економічна безпека територіальної громади в системі забезпечення її сталого розвитку. Економіка та держава. 2021. № 6. С. 105–109. DOI: 10.32702/2306-6806.2021.6.105

19. Депутати ухвалили бюджет Кривого Рогу на 2025 рік. URL: <https://svoi.kr.ua/novyny/deputaty-ukhvalyly-biudzheth-kryvoho-rohu-na-2025-rik/> (дата звернення: 10.05.2025).

20. Державна служба статистики України. Офіційний вебсайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://stat.gov.ua>

21. Економічні основи життєдіяльності територіальних громад у регіональному розвитку: механізми формування та функціонування : монографія / Т. А. Сахно; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси : видавець Пономаренко Р.В., 2023. – 250 с.

22. Європейська хартія місцевого самоврядування, (м. Страсбург, 15 жовт. 1985 р.): пер. з англ. Офіційний вісник України. 2015. № 24. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036 (дата звернення: 11.04.2025).

23. Єгоричева С. Б., Тимошенко О. В., Панченко А. І. Сутність та складові фінансового потенціалу територіальних громад // Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 8. С. 37–45.

24. Заремба, Т. М. та ін. (2023). Аналіз впливу військових дій на економіку м. Кривий Ріг. Економіка та суспільство, (55). URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1297/1239>

25. Звіт з виконання у 2021 році програми економічного та соціального розвитку м. Кривого Рогу на 2017–2022 роки. Кривий Ріг: Виконком Криворізької міської ради, 2021, 56 с.

26. Звіт про виконання бюджету Криворізької міської територіальної громади за 2023 рік. (2024). Офіційний вебпортал Криворізької міської ради та її виконавчого комітету. URL: https://kr.gov.ua/files/docs/byudzheth/zvit_2023.pdf

27. Звіт про виконання Програми соціально-економічного розвитку

міста Кривого Рогу за 2022 рік. (2023). Офіційний вебпортал Криворізької міської ради та її виконавчого комітету. URL: https://kr.gov.ua/files/docs/program_rozvitku/program_rozvitku_2022.pdf

28. Звіти Криворізького міського голови та виконавчих органів міської ради про діяльність у 2019 році. Червоний гірник/2020 рік.

29. Інвестиційний паспорт міста Кривого Рогу. (2023). Управління економіки Виконкому Криворізької міської ради.

30. Інформує Департамент фінансів. Черкаська обласна адміністрація: веб-сайт. URL: <https://ck-oda.gov.ua/informuje-departamentfinansiv/> (дата звернення: 29.04.2025).

31. Конституція України : від 28.06.1996 № 254к/96-ВР : станом на 1 січ. 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>

32. Концепція реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1 квіт. 2014 р. № 333-р. Офіційний вісник України. 2014. № 30. Ст. 831.

33. Крамаренко О. Доходи бюджету Кривого Рогу збільшились на 11 % - заява. KRIVBASS.CITY. URL: <https://krivbass.city/news/view/dohodi-byudzhetu-krivogo-rogu-zbilshilis-na-11-zayava> (дата звернення: 11.05.2025).

34. Криворізька міська територіальна громада. ReBuild Ukraine. URL: <https://rebuildukraine.in.ua/kryvorizka-hromada> (дата звернення: 10.05.2025).

35. Кулакова Є. В., Бречко А. С. Щодо поняття та сутності територіальних громад. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2014. Вип. 25. С. 44–48.

36. Кушнірецька О. В. Моніторинг соціально-економічного розвитку ОТГ: організаційно-методичне забезпечення. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. 2018. Вип. 5 (133). С. 70–82.

37. Люта О. В., Пігуль Н. Г. Самодостатність територіальної громади: її сутність, склад та напрями забезпечення // Вісник Хмельницького національного університету. Серія: Економічні науки. 2012. № 5, Т. 2. С. 138–

142. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/11_2015/98.pdf

38. Місцевий економічний розвиток: моделі, ресурси та інструменти фінансування: практичний посібник : у 5 част. / Н. Балдич та ін.; Федерація канадських муніципалітетів / Проєкт міжнародної технічної допомоги «Партнерство для розвитку міст». Київ, 2020. Част.1: МЕР: сучасні концепції, моделі та ресурси. 104 с.

39. Мішина, Н. В. «Територіальні громади та об'єднані територіальні громади в Україні.» Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія» 24 (2019): 75-80.

40. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування. Децентралізація: веб-сайт. URL: <https://decentralization.gov.ua/mainmonitoring>

41. Неізнана О. В., Коч Ю. Л., & Ільєнков М. С. (2024). БРЕНД ТЕРИТОРІЇ ГРОМАДИ: ФІНАНСОВИЙ АСПЕКТ (НА ПРИКЛАДІ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ МІСТА КРИВИЙ РІГ). Торгівля і ринок України, (1(53)). <https://doi.org/10.33274/2079-4762-2023-53-1-108-125>

42. Особливості бюджетного процесу в умовах воєнного стану. Децентралізація. 2022. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/14654> (дата звернення: 12.05.2025).

43. Податковий кодекс України. Законодавство України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 02.05.2025)

44. Політичні механізми формування економічної та фінансової спроможності місцевих громад в Україні / Адамовська В., Денисенко Д., Молчанова Ю. // III Міжнародна науково-практична конференція «Стійкість освіти і науки в умовах трансформації»: Тези доповідей - 2025 рік.

45. Пріхно І. М. Фінансове забезпечення сталого розвитку територіальних громад в Україні. Забезпечення сталого розвитку України в контексті глобального партнерства: монографія / за заг. ред. Л. О. Петкової, О. Ю. Березіної, І. Г. Гончаренко. Черкаси: ЧДТУ, 2019. С. 194–206. URL: <https://er.chdtu.edu.ua/handle/ChSTU/1237>

46. Пріхно І. М., Частокіленко І. П., Марченко А. П. Наслідки реформування бюджетної системи України. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. Херсон: Херсон. держ. ун-т, 2020. Вип. 37. С. 80–85. URL: <http://ej.journal.kspu.edu/index.php/ej/article/view/635/625>

47. Про вдосконалення податкового законодавства на період воєнного стану: Закон України / Верховна Рада України. 2022. URL: <https://www.rada.gov.ua/print/220869.html>

48. Про внесення змін до розділу VI «Прикінцеві та перехідні положення» Бюджетного кодексу України та інших законодавчих актів України»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2134-IX. Бюджетний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws> (дата звернення: 01.05.2025)

49. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень: проєкт Закону від 02.06.2021 р. № 5600 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/> (дата звернення: 29.04.2025).

50. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану: 208 Закон України від 15.03.2022 р. № 2120-IX. URL: <https://tax.gov.ua/data/normativ/000/004/77303/Zakon.pdf>

51. Про затвердження Державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки: Постанова КМУ від 5 серп. 2020 р. № 695. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/695-2020-%D0%BF#Text>

52. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : Постанова Каб. Міністрів України від 08.04.2015 № 214 : станом на 13 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-п#Text> (дата звернення: 20.04.2025).

53. Про місто. «Виконавчий комітет Криворізької міської ради» офіційний веб-сайт. URL: <https://kr.gov.ua/pro-misto> (дата звернення: 10.05.2025).

54. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР : станом на 5 берез. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-вр#Text>

55. Про місцеві Ради народних депутатів Української РСР та місцеве самоврядування: Закон України від 7 груд. 1990 р. № 533-XII.

56. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-18. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 08.05.2025)

57. Про утворення та ліквідацію районів: Постанова ВРУ від 17.07.2020 р. № 807-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/807-20#Text> (дата звернення: 24.04.2025)

58. Про центральні органи виконавчої влади та Про правовий режим воєнного стану щодо забезпечення керованості державою в умовах воєнного стану: Закон про внесення змін до Законів України від 13.03.2022 р. № 7153. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=73902

59. Сахно Т. А. Економічне забезпечення діяльності об'єднаних територіальних громад. Бізнес Інформ. Харків, 2020. Вип. 1. С. 135–142.

60. Сахно Т. А. Соціальні аспекти розвитку об'єднаних територіальних громад. Стратегії глобальної конкурентоспроможності: глобальне партнерство для сталого розвитку: матеріали VI міжнар. наук.- 212 практ. конф., (м. Черкаси, 22 берез. 2019 р.). Черкаси: Черкас. держ. технол. ун-т, 2019. С. 72–74.

61. Сахно Т. А. Сучасні тенденції розвитку територіальних громад. Управління ресурсним забезпеченням господарської діяльності підприємств реального сектору економіки: матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернетконф., (м. Полтава, 31 жовт. 2018 р.). Полтава: РВВ ПДАА, 2018. С. 19–21.

62. Сахно Т. А., Чиж В. І. Принципи та критерії організаційної структури об'єднаної територіальної громади. Актуальні проблеми соціально-економічного розвитку: регіональні особливості та світові тенденції:

матеріали III Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. студентів та молодих вчених, (м. Івано-Франківськ, 23 жовт. 2019 р.). Івано-Франківськ: Прикарпатський нац. ун-т імені Василя Стефаника, 2019. С. 113–115

63. Сенчугова, І., Ярошенко, І., Красноносова, О., & Михайленко, Д. (2023). Сутність поняття «територіальна громада» в умовах просторового розвитку. Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики, (4), 37–45. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.4.51.2023.4117>

64. Соколова А., Тошнюк А., Мартинюк М. Особливості та завдання механізму забезпечення сталого розвитку сільських територій в умовах децентралізації. Економічна наука. 2022. С. 197–201.

65. Стратегія сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12 січ. 2015 р. № 5/2015.

66. Територіальна громада: поняття, функції, роль, правовий статус (2018). http://pidruchniki.com/12720204/finansiv/funktsiyi_mistsevih_finsiv#767

67. Трусова Н. В., Колокольчикова І. В., Полегенька М. А. Організаційно-економічний механізм розвитку сільських територіальних громад: внутрішня інтеграція та фінансова спроможність. Ефективна економіка. 2022. Вип. 2. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5938>

68. У Кривому Розі ухвалили бюджет міста на 2025 рік - Суспільне. URL: <https://suspilne.media/dnipro/891899-ponad-400-miljoniv-na-dopomoguvijskovim-u-krivomu-rozi-uhvalili-budzet-mista-na-2025-rik/> (дата звернення: 10.05.2025).

69. Учасники проєктів Вікімедіа. Територіальна громада України. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Територіальна_громада_України

70. Чиж В. І., Сахно Т. А. Взаємозв'язок розвитку об'єднаних територіальних громад з розвитком регіону. Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки / М-во освіти і науки України, Черкас. держ. технол. ун-т. Черкаси: ЧДТУ, 2019. Вип. 52. С. 47–55